

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНИХ
ТРАДИЦІЙ У ВИХОВНУ РОБОТУ ЗАКЛАДІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Практичний путівник

Черкаси –2026

УДК 37.017.4

Б90

Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «ЧОПОПП ЧОР». Протокол № 2 від 03 червня 2026 року.

АВТОР:

Бугайчук Н. В., методист відділу координації професійного розвитку керівників закладів та співпраці з методичними службами комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Крутенко О.В., доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук;

Соврига С.М., заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 33 ім. В.Симоненка Черкаської міської ради

Б90 Бугайчук Н.В. Впровадження україноцентричних традицій у виховну роботу закладів загальної середньої освіти. Практичний путівник: методичний посібник. Черкаси: вид.-во «КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 72 с.

Методичний посібник присвячено прикладному аспекту утвердження української національної ідентичності. У виданні обґрунтовано педагогічні умови формування ціннісних орієнтирів молоді в сучасному соціокультурному просторі. Представлено інноваційний методичний інструментарій виховання національної ідентичності в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Для керівників навчальних закладів, їхніх заступників, педагогів-організаторів, класних керівників.

©КНЗ ЧОПОПП ЧОР, 2026

ЗМІСТ

УКРАЇНОЦЕНТРИЗМ — ФУНДАМЕНТ НАШОЇ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ (Замість вступу)	4
Розділ 1. УКРАЇНОЦЕНТРИЗМ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ВИХОВНОЇ ПАРАДИГМИ	5
1.1. Поняття україноцентризму в освіті, від декларативності до внутрішньої потреби.....	7
1.2. Опора на внутрішні сили особистості для прийняття національних цінностей.....	10
1.3. Нормативно-правова база.....	11
Розділ 2. НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ	19
2.1. Історична пам'ять та деконструкція міфів.....	20
2.2. Культурний код у сучасному просторі, інтеграція традицій у життя сучасної молоді через формат «етно-модерн».....	23
2.3. Громадянська відповідальність як традиція: від шкільного самоврядування до реальних соціальних проєктів.....	26
2.4. Медіаграмотність як захисний механізм проти дезінформації.....	28
Розділ 3. ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ (МЕТОДИЧНИЙ КЕЙС)	38
3.1. Інтерактивні форми роботи.....	38
3.2. Цифрові інструменти впровадження україноцентричних традицій у виховну роботу закладів загальної середньої освіти.....	45
3.3. Естетика та освітнє середовище.....	47
3.4. Українські традиції здорового харчування у виховній роботі ЗЗСУ	49
3.5. STEAM-підхід у позаурочній діяльності, інтегровані проєкти на стику наук.....	54
3.6. Взаємодія сім'ї та школи в утвердженні української національної ідентичності.....	57
Розділ 4. МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ	63
4.1. Діагностика рівнів сформованості ідентичності: когнітивний, афективний та конативний аспекти.....	65
4.2. Інструментарій оцінювання.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

УКРАЇНОЦЕНТРИЗМ — ФУНДАМЕНТ НАШОЇ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ (Замість вступу)

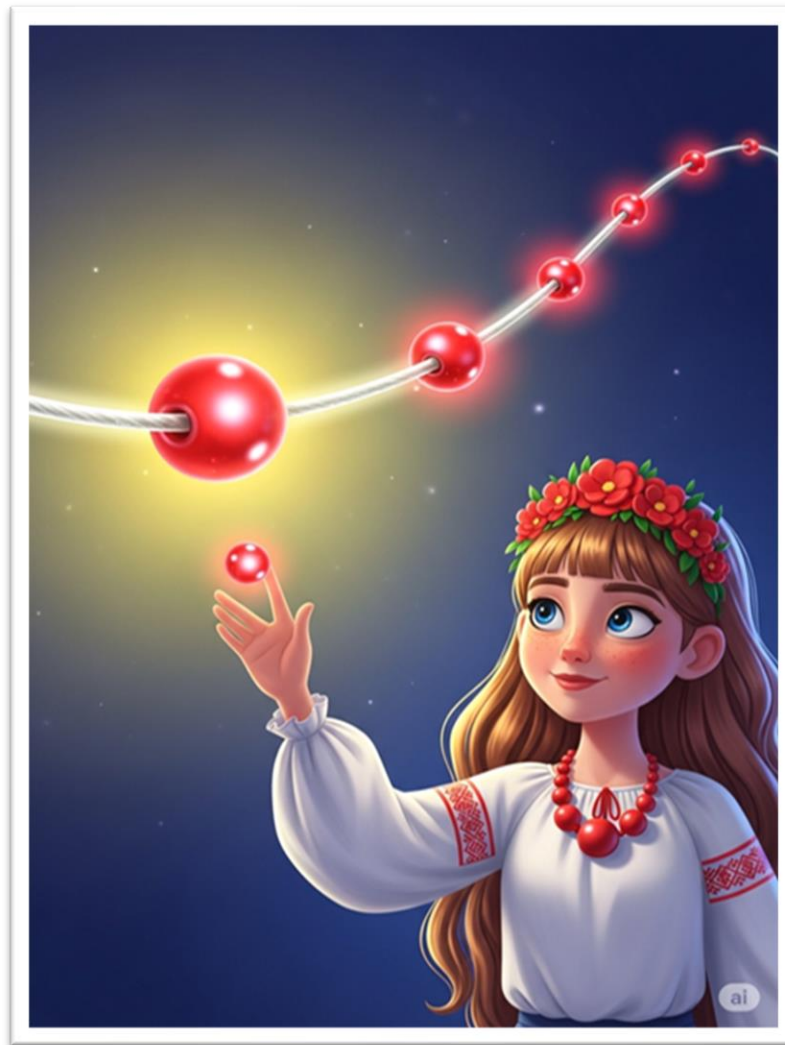
У сучасних реаліях *українська ідентичність* постає не лише як складний суспільно-психологічний феномен, а й як *фундаментальна умова національної безпеки*. Успішний розвиток держави неможливий без формування україноцентричної позиції особистості. Саме тому на систему освіти покладено стратегічне завдання — виховання молоді, чий патріотизм ґрунтується на усвідомленні власного коріння.

Проте сьогодні це питання перейшло з площини теорії у площину виживання. Повномасштабна війна росії проти України, що триває вже понад 12 років, набула геноцидного характеру. Агресор переслідує цинічну ціль — знищення української ідентичності як такої. Через лінгвоцид, нищення культурної спадщини та депортації ворог намагається стерти саму суть нації.

Особливо вразливими у цій війні є діти. На думку Уповноваженого з прав людини Д. Лубінця, росія впливає на ідентичність дітей у всіх трьох вимірах - когнітивному (знання про себе, як про українців, про свій народ, про українську культуру, історію та мову, про відмінності між народами); емоційно-ціннісному (те, що викликає відчуття приналежності до ідентичності; росіяни пропонують дітям відчуття страху і сорому за українську ідентичність, яке можна формувати середовищем, законодавством та практикою); поведінковому (втрата навички говорити і спілкуватися, писати українською мовою, вивчати історію, знати й шанувати свята та традиції родини та країни, читати книжки свого народу).

Саме тут виникає прямий зв'язок між україноцентризмом та життєстійкістю. Несформована ідентичність робить підлітка беззахисним перед зовнішнім тиском. Вона призводить до соціальної ізоляції, почуття меншовартості та втрати психологічної опори. Натомість чітка національна самоідентифікація стає тим внутрішнім «імунітетом», який дозволяє дитині залишатися цілісною навіть у найнадзвичайніших обставинах.

Цей «**Практичний путівник**» покликаний допомогти педагогу вибудувати таку систему виховання, де україноцентризм стає для учня не просто параграфом у підручнику, а джерелом ментальної незламності. Це видання не про «заходи для галочки», а про створення живих традицій, які дають дітям надійну опору в житті.

Розділ 1. УКРАЇНОЦЕНТРИЗМ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ВИХОВНОЇ ПАРАДИГМИ

Україноцентризм сьогодні виступає фундаментальною основою сучасної освітньої парадигми в Україні, перетворюючись із теоретичного концепту на практичний інструмент формування національної ідентичності. Це підхід, який ставить українські цінності, культуру, історію та державні інтереси в центр навчального та виховного процесу, особливо в контексті Нової української школи.

Ключові складові україноцентричної виховної парадигми:

- ∞ Національно-патріотичне виховання, формування активної громадянської позиції, підприємливості, соціальної коректності та високого почуття гідності.
- ∞ Ціннісний орієнтир, україноцентризм передбачає пріоритет української культури, мови, історії та філософії у світогляді молодого покоління. Це виховання громадянина-патріота, який усвідомлює свою причетність до українського народу.

✎ Складова освітніх програм, національно-патріотичні цінності є невід'ємною частиною концепції «Нова українська школа» (НУШ), де виховна робота системно інтегрована в навчальний процес.

✎ Інтеграція в навчальний процес а саме національно-патріотичне виховання реалізується не лише через окремі заходи, а наскрізно на уроках української мови, літератури, історії та ін і в позаурочній діяльності.

✎ Державницький підхід, україноцентризм спрямований на формування активної громадянської позиції, готовності захищати та розбудовувати державу.

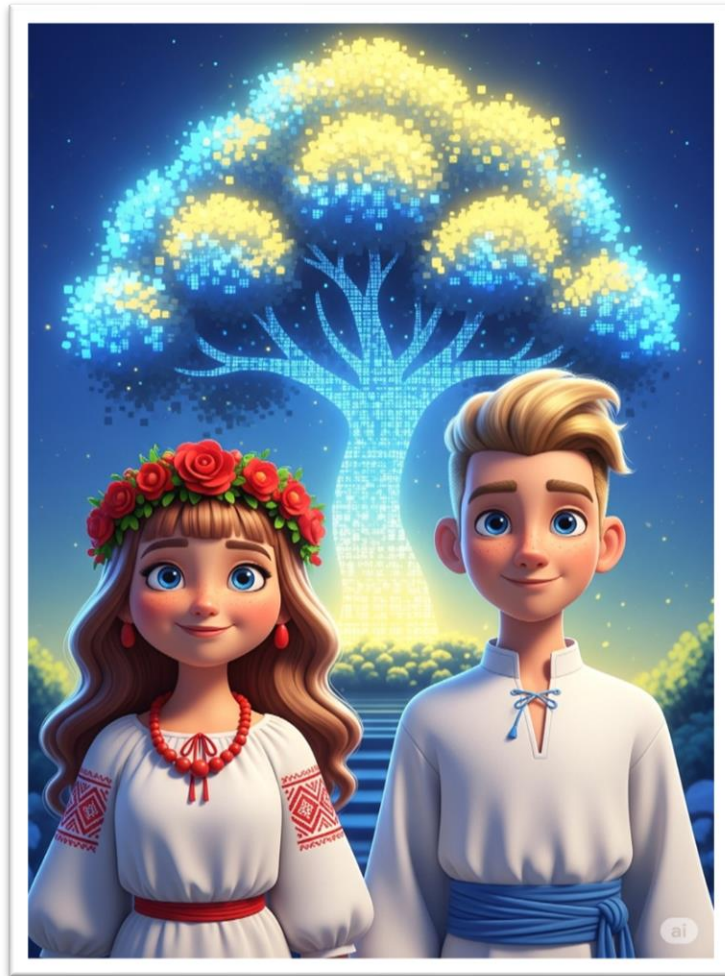
✎ Дитиноцентризм – це коли україноцентризм поєднується з повагою до особистості дитини, її інтересів та потреб, створюючи демократичне, гуманне освітнє середовище.

✎ Протидія зовнішнім впливам, цей підхід допомагає захистити свідомість громадян від ворожих наративів, базуючись на власній історичній пам'яті.

✎ Народна педагогіка – використання досвіду народу, його поглядів на мету, завдання, засоби та методи виховання як першооснови.

Мета такої парадигми в створенні ефективної системи виховання, яка базується на цінностях, виховує свідомих громадян, здатних застосовувати знання у повсякденному житті та розбудовувати власну державу.

Таким чином, україноцентризм забезпечує формування цілісної особистості, яка усвідомлює свою національну приналежність, поважає власну культуру та є відкритою до світу, що є критично важливим для сучасного українського суспільства.

1.1. Поняття україноцентризму в освіті від декларативності до внутрішньої потреби

Поняття україноцентризму в освіті – це підхід до навчання та виховання, заснований на пріоритеті української національної ідентичності, історії, культури та інтересів української нації у змісті освіти. Україноцентризм в освіті пройшов значний шлях еволюції: від формального декларування національних цінностей (часто лише на рівні гасел чи окремих заходів) до перетворення його на внутрішню потребу та фундаментальну основу освітнього процесу. Цей перехід обумовлений історичними трансформаціями та потребою формування національної ідентичності в умовах незалежної України.

Ключові аспекти україноцентризму:

∞ Сміслове наповнення. В основі україноцентричної концепції лежать патріотизм та націоналізм як принципи самоорганізації та захисту національних інтересів.

∞ Зміна парадигми. Це не просто вивчення української мови чи історії, а формування світогляду, де українська культура,

історія та цінності є центральними для розуміння світу, а не периферійними.

∞ Від декларативності до дії. Трансформація передбачає перехід від «парадного» патріотизму до реальної інтеграції українського контексту в усі навчальні дисципліни.

Перехід до внутрішньої потреби, а саме:

∞ Формування ідентичності. Освіта стає інструментом не лише здобуття знань, а й усвідомлення себе частиною українського народу.

∞ Національна стійкість. В умовах викликів (в т.ч. збройної агресії росії) україноцентризм стає основою психологічної та громадянської стійкості.

Такий підхід спрямований на виховання особистості, яка усвідомлено пов'язує свою долю та майбутнє з Україною.

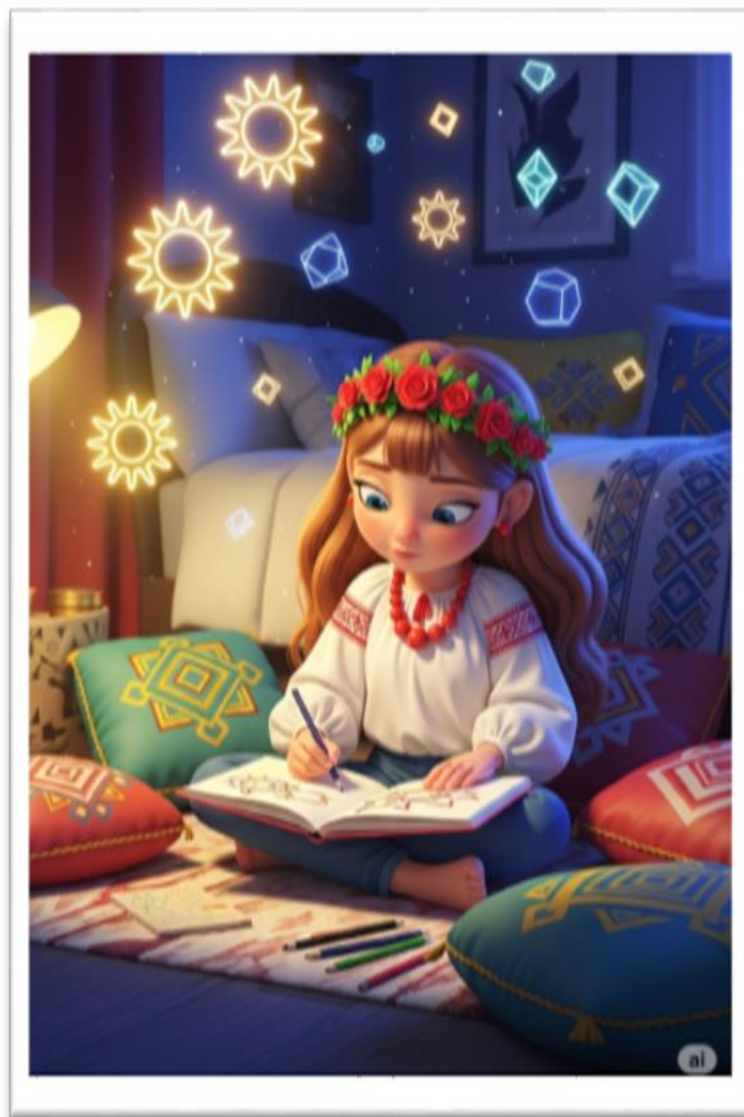
«Україноцентризм базується на значимості української нації. Тобто, ми всі наші зусилля зовнішньополітичні, внутрішньополітичні, етнічно культурні, філософські, світоглядні об'єднуємо для себе і рекламуємо це для всієї планети. Саме це і буде україноцентризм. І в центрі нашої філософії і є Україна і це не говорить, що ми не ставимося з повагою до інших націй, наприклад французів чи поляків. Однак в нашому світогляді повинна бути Україна. Зокрема, українська людина, культура, українське надбання, українська філософія. Саме це є складниками україноцентризму. Може бути багато аспектів, але домінуючими має бути повага до власного гербу, прапора та традицій, а також предків, які боролися за сучасну Україну в різних форматах та формах. Навіть тоді, коли ми помилялися. Це наша історія», – сказав В.Шишкін (*громадський діяч, Суддя Конституційного Суду України у відставці, 1-й Генеральний прокурор України).*

Говорити теж дія, слова не є порожнім звуком, вони мають силу впливати на реальність, змінювати думки, формувати події та навіть рятувати або руйнувати. Говорити про україноцентризм, який є частиною світоглядної та інформаційної боротьби, це усвідомлена позиція, яка формує порядок денний, впливає на суспільну думку та зміцнює національну ідентичність.

Дискурс про україноцентризм є дієвим, тому що це про формування світогляду, україноцентризм як погляд і дія дозволяє творити майбутню Україну незалежно від ідеологічних чи професійних уподобань; це про інформаційний захист, у часи гібридної війни україноцентризм виступає гуманітарною зброєю,

протидіючи чужим наративам; це про позицію «національного інтересу» що означає розглядати будь-яку подію, культуру чи економіку крізь призму власного, українського інтересу, а не через оцінку сусідів; це про культурну стійкість, про філософію буття нації, яка ґрунтується на повазі до власного герба, прапора, традицій та предків, що є основою для перемог.

Така позиція є початком любові до свого та поваги до чужого, що є протилежністю до ідеологій ненависті. Націоцентризм залишається головним знаряддям внутрішньої та зовнішньої політики всіх успішних держав світу.

1.2 Опора на внутрішні сили особистості для прийняття національних цінностей.

Опора на внутрішні сили особистості є фундаментальним механізмом для свідомого прийняття та інтеріоризації* (**це процес перетворення зовнішніх, реальних дій, соціальних норм або цінностей у внутрішні, психічні структури та особисті переконання людини. Це перехід від зовнішнього до внутрішнього, що формує розумові дії, мислення та поведінку.*) національних цінностей, особливо в умовах криз, війни та суспільних трансформацій. Цей процес базується на психологічній стійкості, автентичності та здатності свідомо обирати свою ідентичність.

Основні складові внутрішньої опори для прийняття національних цінностей:

∞ **Гнучке «Я».** Здатність особистості адаптуватися до нових умов, переосмислювати свій досвід і змінювати погляди без втрати цілісності. Гнучкість дозволяє прийняти національні цінності не як примус, а як частину власного еволюційного розвитку та відповідь на виклики часу.

∞ **Автентичність.** Життя у згоді з власними цінностями та переконаннями. Коли національні цінності (воля, гідність, відповідальність) збігаються з особистісними автентичними потребами людини, вони стають внутрішньо прийнятими, а не зовнішньо нав'язаними.

∞ **Усвідомлення.** Глибоке розуміння власної приналежності, історичного контексту, обов'язків та відповідальності. Усвідомлення власної ідентичності перетворює національні цінності на сенсоутворюючі орієнтири.

∞ **Життєстійкість.** Здатність витримувати психологічні навантаження, спираючись на внутрішні ресурси (віру в себе, любов до свободи). Життєстійкість допомагає зберігати вірність національним цінностям навіть у кризових ситуаціях.

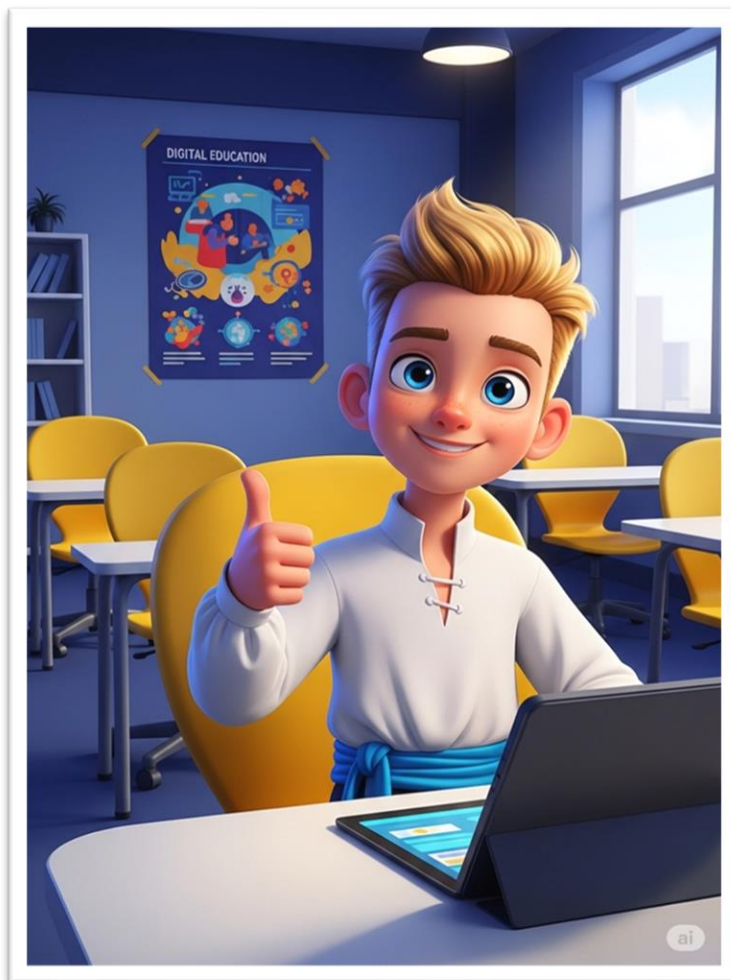
Механізм прийняття національних цінностей через внутрішню опору:

∞ **Формування національної самосвідомості.** Війна та зовнішні загрози спонукають людей до переоцінки цінностей, підвищуючи рівень національної свідомості та гідності.

∞ **Активізація внутрішніх ресурсів.** Запитуючи себе про власну позицію, людина використовує внутрішню опору для прийняття рішень, що базуються на патріотизмі та національній єдності.

✎ **Інтеріоризація цінностей.** Національні цінності (свобода, справедливість) стають особистими, коли вони відповідають внутрішньому прагненню до гідного життя.

Усвідомлений патріотизм виростає з автентичного прийняття цінностей, що живляться внутрішньою силою, роблячи націю цілісною та спроможною до захисту власної державності. Саме тут виникає прямий зв'язок між україноцентризмом та життестійкістю.

1.3 . Нормативно-правова база

Подаємо перелік чинних документів станом на травень 2026 року.

Основні закони та стратегічні документи:

- 1) Постанова КМУ від 9 жовтня 2020 р. № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки»
- 2) Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (від 13.12.2022 № 2834-IX). Це базовий закон, що визначає складники політики: національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянську освіту.

- 3) Постанова КМУ від 15.12.2023 № 1322 « Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року».
- 4) Постанова КМУ від 30.07.2024 № 864. «Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року».
- 5) Постанова ВРУ від 18.12.2025 № 4748-IX. «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2026–2027 роках».
- 6) Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021 «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року»

Нормативні акти МОН України

» Наказ МОН від 07.02.2024 № 141. «Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання».

» Наказ МОН від 04.12.2025 № 1584. «Про проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у 2025/2026 навчальному році.

 Це важливо! У нових документах замість просто «патріотизму» частіше вживається термін **«утвердження національної та громадянської ідентичності»**. Особливий акцент робиться на військово-патріотичному вихованні та вивченні історії спротиву російській агресії, починаючи з 2014 року. **Медіаграмотність**, інтегруються питання цифрової безпеки у освітній процес як частину громадянської освіти.

Колеги, професійність педагога сьогодні це не лише знання методики, а й бездоганне володіння державною термінологією. Особливо, коли мова йде про дати, що формують національну пам'ять. Нагадую, що з 2024 року 8 травня День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років. (12 червня 2023 року Президент України підписав Закон № 3107-IX «Про День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3107-20#Text>)

Відповідно до Закону України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності", прийнятого Верховною Радою України 13 грудня 2022 року № 2834-IX, визначені головні терміни та особливості національно-патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання постає як цілісний наскрізний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності. Його головна мета — формування оборонної свідомості на фундаменті суспільно-державних цінностей України, виховання соціальної активності та готовності до дієвого виконання конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності й територіальної цілісності нашої країни».

Мета, основні завдання та пріоритети державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності зумовлені потребою досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру, на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

- ✂ формування у громадян України, у тому числі, дітей та молоді: активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму; поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави;
- ✂ формування та збереження української національної ідентичності у громадян України, які усвідомлюють свою належність до української нації (в українців, які проживають за кордоном);
- ✂ забезпечення розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;
- ✂ усунення впливу держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційній, освітній, культурній сферах України;
- ✂ активізація діяльності інститутів громадянського суспільства для досягнення цілей державної політики в зазначеній сфері;
- ✂ поширення інформації про ветеранів війни, формування у суспільстві традицій вшанування пам'яті загиблих (померлих) ветеранів війни;
- ✂ формування готовності громадян до виконання конституційного обов'язку щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Складниками державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

- ✂ національно-патріотичне виховання;
- ✂ військово-патріотичне виховання;
- ✂ громадянська освіта.

Особливості національно-патріотичного виховання:

Метою національно-патріотичного виховання є формування і утвердження української національної та громадянської ідентичності, оборонної свідомості, громадянської стійкості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і

конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України.

Національно-патріотичне виховання охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед сфери освіти і науки, молодіжну та соціальну сфери, культури і мистецтва, реклами, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавства, туризму, охорони довкілля, фізичної культури і спорту, профорієнтації на військові спеціальності, цивільної оборони та цивільного захисту, безпеки і оборони України, зв'язків із закордонними українцями.

До закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності належать заклади освіти, заклади культури, молодіжні центри, інші заклади, які здійснювали діяльність з національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та/або громадянської освіти.

Основними завданнями закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності є: (за Законом України Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності від 13.12.2022 № 2834-IX).

1) реалізація державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом участі в реалізації заходів державних, регіональних та місцевих цільових програм або здійснення власних заходів у зазначеній сфері;

2) надання інформаційної підтримки фахівцям у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та волонтерам;

3) забезпечення умов для набуття (українцями, співвітчизниками) громадянських компетентностей, удосконалення знань та навичок, необхідних в умовах воєнних дій чи надзвичайних ситуацій;

4) забезпечення роботи гуртків, клубів та інформаційних центрів;

5) залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до процесів утвердження української національної та громадянської ідентичності.

З огляду на це, рекомендуємо:

✎ повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів - Герба, Прапора, Гімну;

✎ виховувати в здобувачів освіти національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;

✎ системно здійснювати виховання в здобувачів освіти громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і поширення історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту України;

✎ важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею мають стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України;

✎ формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання дітей у процесі навчання і позакласної діяльності.

Реалізуючи мету щодо впровадження україноцентричних традицій у виховній роботі закладу освіти, доцільно використовувати різні форми та методи її організації. Це можуть бути традиційні методи: бесіди, диспути, зустрічі, лекції тощо, але доречнішими будуть інноваційні форми і методи роботи, серед яких пріоритетна роль має належати активним методам, таким, як соціально-проектна діяльність, створення просвітницького контенту (дописи у соціальних мережах, подкасти, блоги) тощо. Необхідно сприяти творчій діяльності, адже учні не споживачі, а співтворці життя, свідки й подеколи учасники подій. Тому під час підготовки уроків, заходів і повсякденного спілкування з учнями варто звертати увагу на ставлення до подій довкола, робити спроби критично оцінювати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки.

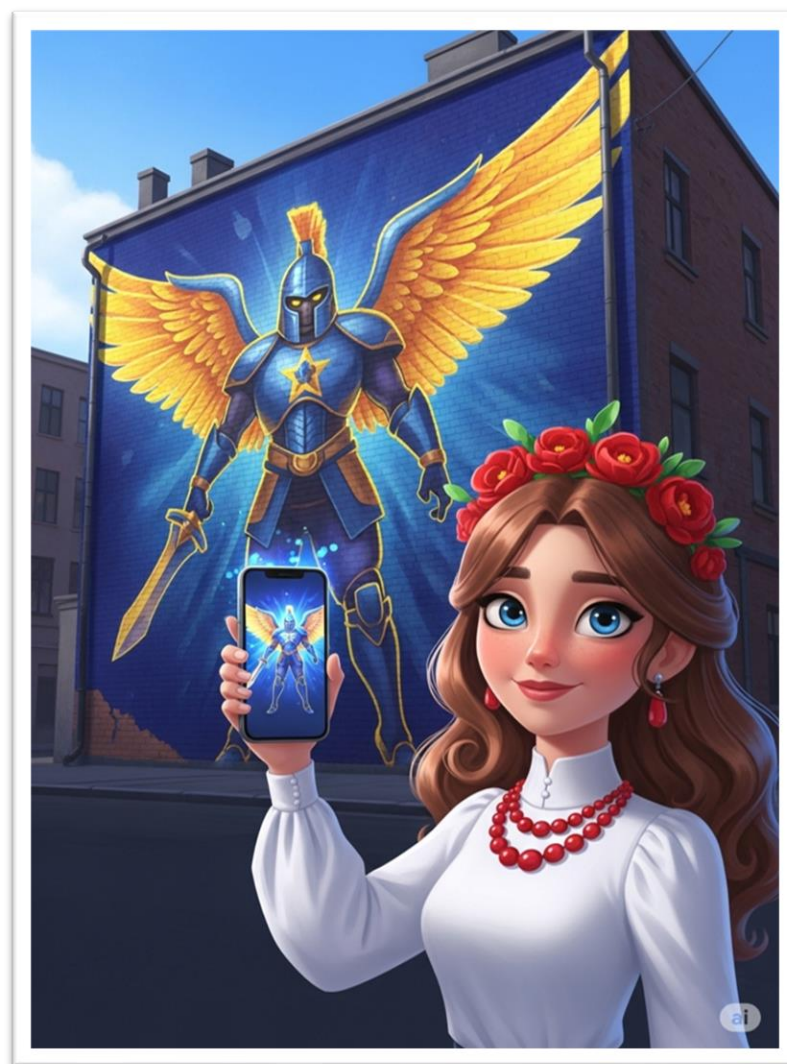
Однією з основних тенденцій розвитку виховання в сучасному закладі освіти має стати пошук форм «діяльного патріотизму», конструктивних проектних форм патріотичного виховання.

Скористайтеся посібником «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог». Посібник не є нормативно-регуляторним документом та не передбачає обов'язкового виконання запропонованих інструкцій, але автори розробляли матеріали так, щоб ініціювати діалог у школах та запросити вчителів до його провадження. Також у посібник додали покликання на додаткові матеріали (статті, книги, відео тощо), щоб педагоги мали повноцінний інструментарій для проведення бесід. Його мета – сприяти становленню громадянської позиції учнів і учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді. Посібник розділений на блоки інформації, де зібрано приклади завдань, проєктів, вправ, рекомендації щодо висвітлення тем відповідно до вікових особливостей учнів і їх психоемоційного стану.

Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/12/22/Yak.hovoryty.pro.viynu-22.12.2023.pdf>

💡 **Це важливо!** На завершення розділу про нормативно-правову базу щодо впровадження україноцентричних традицій у виховній роботі ЗЗСО пропоную педагогам скористатися інформаційними матеріалами:

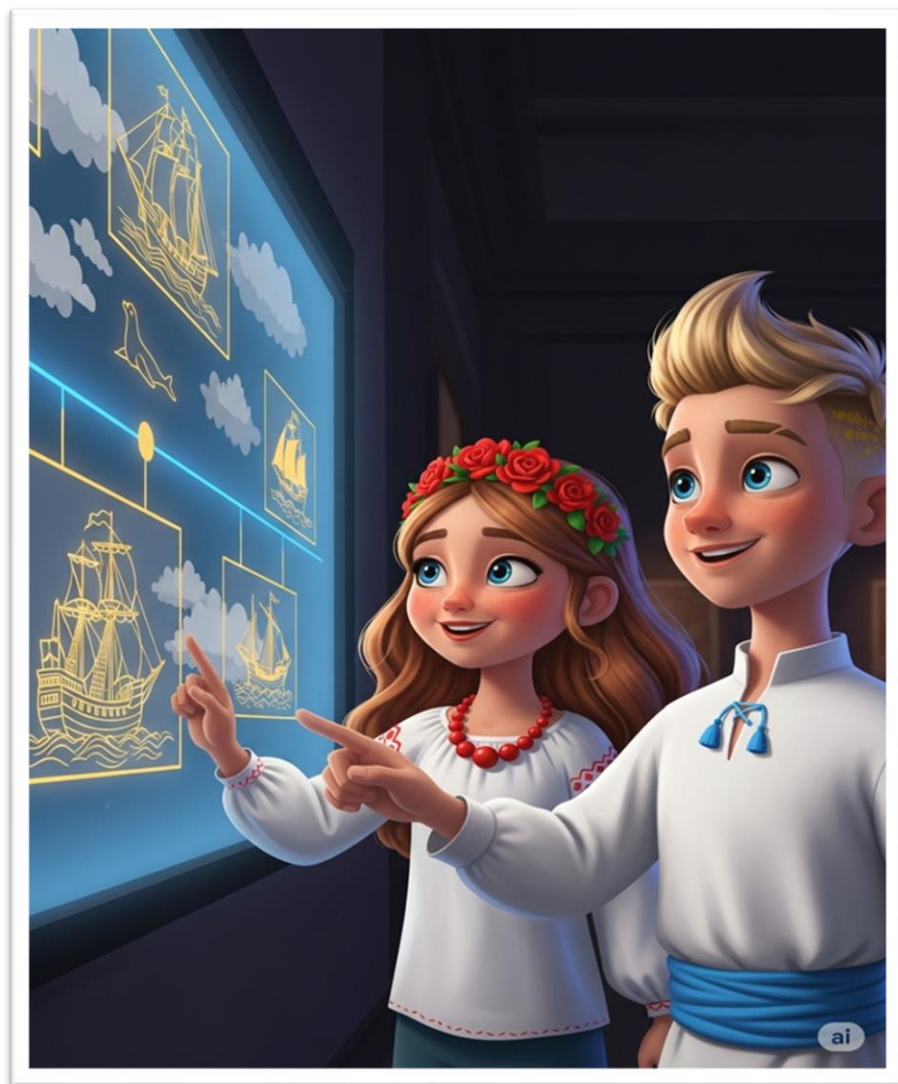
- ∞ Науково-дослідного інституту українознавства URL: <https://ndiu.knu.ua/>
- ∞ Національної академії педагогічних наук. URL: <https://naps.gov.ua/>
- ∞ Сайту НУШ. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/>
- ∞ Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyi-materialy/vchytelyam>
- ∞ Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради. URL: <https://oipoppp.ed-sp.net/>

Розділ 2. НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реалізація україноцентричних традицій спрямована на утвердження української національної та громадянської ідентичності, зміцнення гуманітарного простору та збереження культурної спадщини. Цей процес охоплює різні сфери суспільного життя, особливо в умовах війни і є життєво необхідним для забезпечення суверенітету та національної безпеки, об'єднуючи суспільство довкола спільних історичних, культурних та ціннісних орієнтирів.

Відповідно до законодавства України, держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури (ст. 11 Конституції України).

2.1. Історична пам'ять та деконструкція міфів

Історична пам'ять – це сукупність уявлень, знань та міфів про спільне минуле, що зберігаються в колективній свідомості суспільства. Вона є інструментом самоідентифікації, передається через традиції, символи, меморіали, музеї та підручники, формуючи уявлення про власну історію. Вона може відрізнятися від наукової історії та використовується для конструювання національної чи соціальної ідентичності.

Основні складові та особливості історичної пам'яті

На відміну від історичної науки, яка базується на критичному аналізі джерел, історична пам'ять має іншу природу. Пам'ять більше спирається на почуття та емоції (гордість, біль, скорбота), ніж на точні цифри та дати. Складні історичні процеси перетворюються на зрозумілі образи («герої» – «злочинці», «перемога» – «трагедія»). Пам'ять формується під впливом держави (через підручники, пам'ятники, ЗМІ) для досягнення певних політичних цілей і змінюється залежно від актуальних потреб суспільства, те, що вважалося важливим 100 років тому, сьогодні може бути забуте, і навпаки. Допомогає народу усвідомити свою унікальність та відрізнити себе від інших.

Різниця між історичною наукою та пам'яттю в тому, що історія як наука прагне встановити об'єктивну істину а історична пам'ять прагне зробити минуле значущим для сучасності.

Деконструкція міфів – це аналітичний підхід до виявлення прихованих суперечностей, маніпуляцій та хибних уявлень у текстах, історіях або ідеологіях. Метою є руйнування штучно створених наративів (історичних, культурних, політичних) шляхом повернення до першоджерел, раціонального аналізу та викриття пропаганди.

Ключові напрямки деконструкції міфів (зокрема російських):

✎ Історичні міфи – руйнування наративів про «єдність народів», «спільну історію», міфів про Крим та Донбас, а також переосмислення радянських міфів, наприклад, про «Велику Вітчизняну війну».

✎ Культурні міфи – аналіз штучності та пропагандистської складової «великої російської культури», деконструкція міфу про «особливу російську духовність».

✎ Геополітичні міфи – розвінчання доктрини «русский мир», міфів про православ'я як основу російської ідентичності та пропагандистських кліше («восемь лет» тощо).

Деконструкція міфів у закладах загальної середньої освіти це не просто «заперечення» старих радянських чи імперських наративів, а складний процес інтелектуальної дезінфекції. Це звільнення простору для україноцентричних традицій, які базуються на реальній історії, а не на зручних ідеологемах.

Ось як цей механізм працює на практиці:

1. Механізм деконструкції. Від міфу до факту

Процес деконструкції в школі зазвичай проходить три етапи:

- 1) Виявлення, розпізнавання «маркерів» колоніального минулого (наприклад, міф про «братні народи» або «спільну колиску»).
- 2) Аналіз контексту, пояснення, чому цей міф був створений (зазвичай для легітимації чужої влади).
- 3) Заміщення (україноцентризм), повернення суб'єктності українським діячам та подіям.

Приклад порівняльної таблиці трансформації наративів

Об'єкт деконструкції	Радянський/Імперський міф	Україноцентрична реальність
<i>Козацтво</i>	«Розбійники» або «селяни-втікачі».	Високоорганізована військова еліта, творці ранньомодерної держави.
<i>Культура</i>	Малоросійська «шароварщина», сільський побут.	Інтелектуальна, модернова культура, інтегрована в європейський контекст.
<i>Друга світова</i>	«Велика Вітчизняна» (фокус на Москві).	Внесок українців у розгром нацизму, боротьба УПА за незалежність.

2. Інструменти реалізації в освітньому процесі

Деконструкція працює через конкретні методики, які вчителі інтегрують у виховний та навчальний плани:

✎ Критичний аналіз першоджерел - учні працюють не з підручником, де все «розжовано», а з документами, що дозволяє їм самим побачити маніпуляцію. Наприклад «Український список Сандармоху» або «Українське мистецтво 20-х років ХХ століття» Практично всі митці були розстріляні, репресовані або до кінця днів були позбавлені можливості вільно творити. (Почути рідкісні вірші багатьох з них, а також сучасних поетів в авторському виконанні ви можете на сторінці мистецького хабу

«Видатні особистості» за посиланням <https://www.youtube.com/channel/UC8cU7YbkuhxxzA4xDSvTnYoQ>)

☞ Локальна історія — дослідження традицій рідного краю. Наприклад, коли учень дізнається, проте що Черкаси як міський центр формуються наприкінці XIII-XIV ст. міф про те, що «Україну створив Ленін», розсипається сам собою.

☞ Антропоцентричний підхід — фокус на людині (герої), а не на масах. Наприклад, вивчення Василя Стуса не лише як «страдника», а як незламного інтелектуала або Петро Сагайдачний — гетьман, який ледь не взяв Москву і врятував Європу.

3. Ризики та виклики

💡 **Важливо розуміти**, що деконструкція — це не створення «антиміфів». Якщо ми просто замінімо одну брехню іншою, ми не побудуємо стійку ідентичність.

☞ Тому важливо, щоб україноцентризм у школі будувався на об'єктивній істині та критичному мисленні, а не на сліпій вірі в нові догми.

☞ Враховуйте опір середовища — частина педагогів або батьків може залишатися носіями старих міфів («какая різниця»).

☞ Уникайте спрощення, ризику перетворення живих традицій на формальні заходи (виступи в пластикових вінках замість розуміння суті свята).

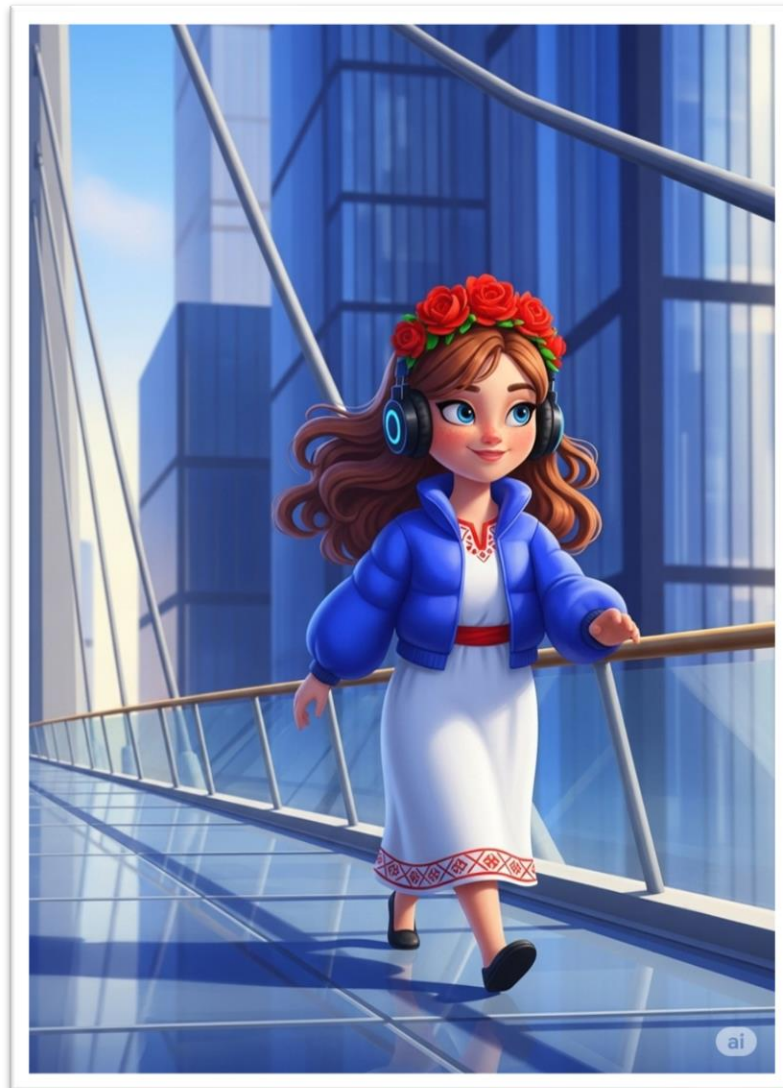
4. Результат — нова ідентичність

Кінцева мета деконструкції — це виховання громадянина, який має внутрішній фільтр. Такий учень розуміє причини війни та агресії й відчуває тяглість поколінь (від трипілья, Київської Русі до сучасності) і пишається своєю культурою не тому, що так сказали вчителі, а тому, що знає її реальну глибину та цінність.

Сучасні дослідження засвідчують, що вже старші підлітки накопивши життєвого досвіду і опанувавши процесом рефлексії, в змозі співвіднести поняття «минуле, теперішнє, майбутнє», здатні поставити і вирішувати завдання на розмежування понять «життя і сенс життя», усвідомлювати сенс життя у контексті свого життя.

Для виховання україноцентризму важливим виявляється прагнення бути у єдності з народом. Зазначимо, що прагнення особистості перебувати у єдності з народом, означає припасти у повному розумінні цього слова до його духовних надбань, які він сформував упродовж своєї багатовікової історії. За такої єдності

окрема особистість набуватиме душевної стійкості й необхідної впевненості у своїй патріотичній місії, адже за нею стоїть його народ, який не дозволить їй у чомусь схибити.

2.2. Культурний код у сучасному просторі, інтеграція традицій у життя сучасної молоді через формат «етно-модерн»

Культурний код України у сучасному просторі активно трансформується та інтегрується в життя молоді через формат «етно-модерн» (neo-folk, етнодизайн). Це переосмислення традицій (ремесел, свят, фольклору), де стародавні символи поєднуються з сучасним мінімалізмом, функціональністю та цифровими технологіями, роблячи народну спадщину актуальною, модною та зрозумілою для нових поколінь.

Ключові напрямки інтеграції «етно-модерну»

1. Етно-мода та стиль

Переосмислення вишиванки, використання традиційних орнаментів (наприклад, черкаської вишитої традиційними кольорами - червоним, білим і чорним та полтавської білої вишивки або геометричних візерунків) на світшотах, худі, джинсових куртках та базових сукнях.

Акcesуари, поєднання сучасного одягу з етнічними прикрасами – герданами, силянкам, згардами, а також хустками з квітковим принтом.

Бренди-інтерпретатори – українські бренди Golfstream, Etnodim, Gaptuvalnya, Bevza та ін мають за мету інтегрувати українську символіку в повсякденний гардероб жінки, створюють капсули, де народні мотиви інтегровані в повсякденний міський стиль.

2. *Етнодизайн інтер'єру та предметне середовище*

Етно-мінімалізм, використання натуральних матеріалів (дерево, глина, льон) у поєднанні з етнічними елементами – опішнянська кераміка, решетилівські килими, петриківський розпис у сучасній інтерпретації.

Символізм у просторі, перенесення архаїчних знаків (сварги, хрести, дерево життя) на сучасні предмети побуту, шпалери, текстиль.

3. *Сучасний фольклор та музика*

Синтез жанрів, музика, що базується на народних джерелах, але виконана в стилі етно-хаос (ДахаБраха), етнотроніка (ОНУКА, Ойра, РоліКарпу, Млади) або етно-поп-рок (гурт Поророка). Переосмислення обрядів, фольклорні тексти, колядки та щедрівки виконуються в джазових або електронних обробках, зберігаючи сакральне значення, але змінюючи ритміку. (Гурт «Latexfauna», соліст якого черкащанин, презентував нову пісню про Тальнівщину)

4. *Традиційні ремесла як хобі та еко-свідомість*

Майстер-класи, популярність майстер-класів з писанкарства, гончарства, ткацтва, лялькарства як способу «уповільнення», медитації та арт-терапії.

Еко-орієнтованість – традиційні ремесла підкреслюють сталість використання натуральних матеріалів, стійкість до швидкої моди.

5. *Свята та гастрономія*

Нові формати святкування – традиційні свята (Різдво, Великдень) інтегруються через етно-вечірки, тематичні фотосесії, майстер-класи з приготування традиційних страв, модернізованих сучасністю.

Чому це важливо для молоді? Інтеграція традицій через етно-модерн дозволяє молоді:

- ∞ ідентифікувати себе, відчувати зв'язок з корінням через зрозумілі сучасні форми;
- ∞ створювати унікальний стиль, виділятися, поєднуючи етно з трендами;
- ∞ підтримувати стійкість, етно-модерн це не лише про зовнішній вигляд, а й про повагу до екології та ручної праці.

Культурний код у форматі етно-модерн перетворюється з «музейного експоната» на живу, динамічну культуру, яка розвивається і стає частиною повсякденності.

2.3. Громадянська відповідальність як традиція, від шкільного самоврядування до соціальних проєктів

Формування громадянської відповідальності в закладах загальної середньої освіти – системний процес, спрямований на виховання активного члена суспільства, який усвідомлює свої права, обов'язки та діє на основі демократичних цінностей.

Громадянська відповідальність у сучасній школі формується як традиція через залучення учнів до активного життя громади, починаючи з самоврядування і завершуючи реалізацією соціальних проєктів. Це процес переходу від теоретичних знань про демократію до практичного досвіду, де учні вчаться самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за свої вчинки та змінювати оточення на краще.

Відповідно до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні та вимог Нової української школи процес проходить такі основні етапи:

1. Пізнавально-інформаційний етап (когнітивний)

Мета: формування теоретичних знань про права, обов'язки, державний устрій, демократичні принципи та історичну пам'ять.

Діяльність: вивчення правових та історичних дисциплін, ознайомлення з Конституцією, державною символікою.

Результат: усвідомлення учнями важливості прав людини та необхідності дотримання законів.

2. Ціннісно-орієнтаційний етап (Емоційно-ціннісний)

Мета – перетворення знань на внутрішні переконання, формування поваги до демократичних цінностей, гідності, толерантності та активної громадянської позиції.

Діяльність – проведення виховних годин, дискусій, інтерактивних ігор, обговорення моральних дилем, виховання патріотизму, україноцентризму.

Результат – формування особистісного ставлення до суспільних явищ, усвідомлення себе як частини громади.

3. Діяльнісно-поведінковий етап (Практичний)

Мета – набуття досвіду відповідальної поведінки, застосування знань на практиці, участь у самоврядуванні.

Діяльність – реалізація соціальних проєктів, участь у волонтерських акціях, робота в учнівському самоврядуванні, участь у вирішенні питань шкільного життя.

Результат – здатність брати на себе відповідальність за власні дії та результати спільної діяльності.

4. Етап самореалізації та рефлексії

Мета – усвідомлення власної ролі у розвитку громади та країни, готовність до активної участі в суспільному житті.

Діяльність – аналіз власної діяльності (рефлексія), участь у місцевих ініціативах, формування активної громадянської позиції.

Результат – сформована громадянська відповідальність як риса особистості, що проявляється у небайдужості до проблем суспільства.

Ключові умови для ефективного проходження етапів:

∞ Демократизація шкільного середовища, а саме, педагогіка партнерства, де учні є активними суб'єктами, а не об'єктами виховання.

∞ Інтегрований підхід, коли громадянська відповідальність формується не лише на уроках громадянської освіти, а й через фізику, літературу, фізкультуру, проєктну діяльність і розваги.

2.4. Медіаграмотність як захисний механізм проти дезінформації

Медіаграмотність учнів — це ключова компетентність, яка включає вміння аналізувати, критично оцінювати, перевіряти та створювати інформацію в різних формах. Вона допомагає дітям протидіяти маніпуляціям, фейкам та безпечно користуватися цифровими технологіями. Розвиток цих навичок є критичним, особливо в умовах війни.

Основними аспектами взаємозв'язку медіаграмотності та україноцентризму є:

✎ *Захист національного інформаційного простору.* Медіаграмотність допомагає ідентифікувати ворожі наративи та маніпуляції, спрямовані на руйнування української ідентичності, особливо в умовах інформаційної війни.

✎ *Культивування українського контексту.* Аналіз медіатекстів дозволяє критично оцінювати інформацію крізь призму українських національних інтересів, культури та історії, уникаючи колоніальних чи чужорідних інтерпретацій.

✎ *Формування ціннісних орієнтирів.* Через роботу з медіатекстами на уроках та в позаурочних заходах виховується критичне мислення та відповідальність за створення власного, україноцентричного контенту.

✎ *Розвиток цифрової культури.* Медіаграмотність сприяє формуванню соціальної відповідальності та здатності брати участь у суспільно-політичному житті країни, використовуючи достовірні джерела.

Медіаграмотність дозволяє перетворити споживача інформації на активного суб'єкта, який свідомо обирає українську позицію, спираючись на перевірені факти та аналітичний підхід.

Ключові навички медіаграмотної людини

1. Критичне мислення – здатність об'єктивно аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, розпізнавати упередження та робити обґрунтовані висновки. Це дисциплінований підхід, що базується на доказах, логіці та допитливості, допомагаючи відрізнити факти від думок і фейків.

До ключових складових та переваг критичного мислення відносяться:

Аналіз та оцінка. Перевірка джерел, пошук логічних зв'язків та виявлення маніпуляцій.

Ухвалення рішень. Здатність приймати виважені рішення на основі аналізу.

Незалежність. Самостійне мислення, а не сліпе прийняття чужої думки.

Рефлексія. Самоаналіз власних переконань та упереджень.

Щоб розвивати критичне мислення потрібно, як мінімум:

✎ ставити запитання по типу «Це факт чи думка?», «Як це доведено?», «Хто це говорить?»;

- ☞ перевіряти джерела, завжди шукайте підтвердження інформації;
- ☞ вивчати логічні помилки, розуміння пасток мислення допомагає уникнути маніпуляцій;
- ☞ аналізувати різні точки зору, розглядайте проблему з різних сторін;
- ☞ тренуватися, аналізувати новини, читати книги та грати в логічні ігри;
- ☞ критичне мислення є необхідною навичкою для збереження ментального здоров'я та ефективної комунікації в сучасному інформаційному світі.

2. Фактчекінг (перевірка фактів) – процес дослідження інформації на достовірність, повноту та істинність, спрямований на виявлення фейків, маніпуляцій, пропаганди та популізму. Він є ключовим інструментом сучасної журналістики, що допомагає відрізнити факти від вигадок у ЗМІ та соцмережах.

Основні принципи та методи фактчекінгу:

- ☞ Перевірка джерел, аналіз надійності ресурсу, що поширив інформацію.
- ☞ Доказова база, використання першоджерел, посилань на документи та експертів.
- ☞ Мульти-перевірка, підтвердження інформації як мінімум у двох-трьох незалежних надійних джерелах.
- ☞ Аналіз контенту, виявлення емоційних тригерів, маніпулятивних заголовків та перевірка фото/відео на автентичність.

Відомі українські фактчекінгові ініціативи:

«**StopFake**» – проєкт освітньої платформи, заснованої Могиллянською школою журналістики з метою запровадження в Україні високих стандартів журналістської освіти, підвищення рівня медіаграмотності, інформування про небезпеки пропаганди та поширення неправдивої інформації (фейків) у ЗМІ. можна подивитися за посиланням: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>

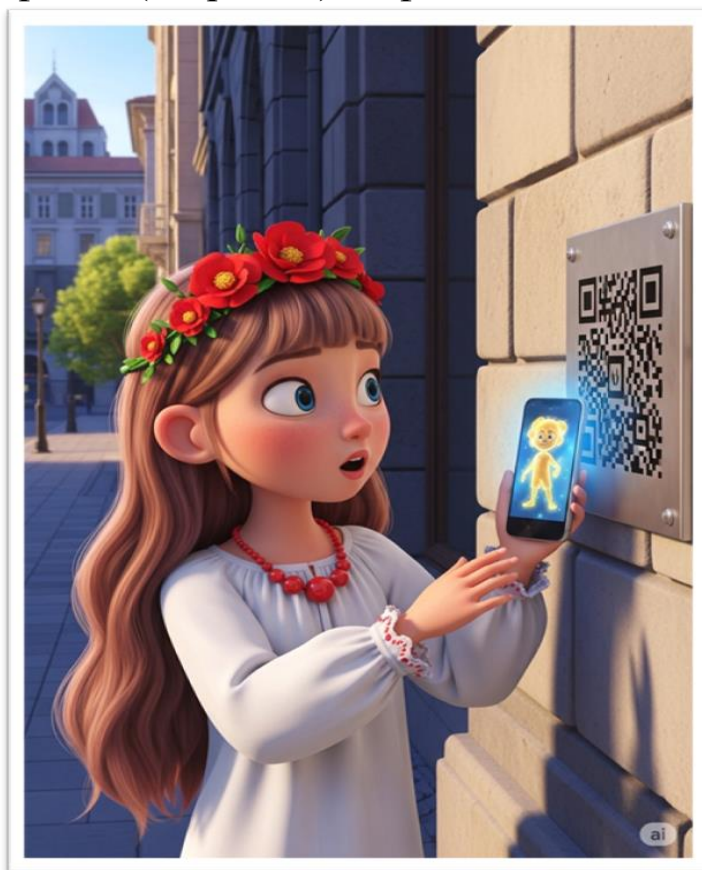
«**VoxCheck**» – фактчекінговий проєкт незалежної аналітичної платформи «Вокс Україна». Команда викриває брехню, маніпуляції та російську пропаганду як в Україні, так і за її межами. З 2018 року є підписантами Кодексу етики Міжнародної мережі фактчекерів інституту Poynter, а з 2020 року у партнерстві з Meta протидіють

фейковим новинам на платформах Facebook та Instagram. можна подивитися за посиланням: <https://voxukraine.org/voxcheck>

«*По той бік новин*» – незалежна інформаційна кампанія з медіаграмотності, фактчекінгу та розвитку критичного мислення, яку впроваджує «Інститут розвитку регіональної преси» з 1 серпня 2018 року. Слоган: «Я не вірю на слово». Режим доступу: <https://behindthenews.ua/>

«*Детектор медіа*» – багатофункційна платформа, що поєднує створення медійного контенту, різнопланові дослідження медійного простору, ринку та продукту, модерування професійної дискусії в журналістському цеху, адвокацію законодавчих та суспільних змін, що стосуються медіа, та медіаосвіту, спрямовану на широку аудиторію. Головними складовими своєї місії вважають: покращення якості українських медіа, підвищення медіаграмотності українського суспільства та протидію дезінформації та пропаганді. Режим доступу: <https://go.detector.media/>

3. Безпека в інтернеті це комплекс заходів (технічних та поведінкових), спрямованих на захист персональних даних, фінансів, пристроїв та психічного здоров'я від онлайн-загроз. У 2026 році основними ризиками стають складні атаки з використанням штучного інтелекту, глибокі фейки (deepfakes) та фішинг.

Основні ризики та загрози в інтернеті які необхідно знати в наш час

Фішинг та соціальна інженерія. Шахраї маскуються під надійні установи, щоб виманити паролі чи дані карток.

Шкідливе програмне забезпечення (віруси). Програми для крадіжки даних або вимагання викупу.

AI-атаки та Deepfakes. Використання ШІ для створення переконливих аудіо/відеоповідомлень від імені відомих людей або колег.

Крадіжка особистих даних. Використання персональної інформації, знайденої у відкритому доступі, для створення фейкових акаунтів.

Кібербулінг. Форма агресії, залякування та приниження в онлайн-просторі.

Захист персональних даних відповідальність кожного

Надійні паролі. Створюйте унікальні, складні паролі для кожного акаунта (мінімум 8 символів, спецсимволи).

Двофакторна автентифікація (2FA). Вмикайте 2FA скрізь, де це можливо (смс, додаток, біометрія) це блокує більшість спроб злому.

Керування налаштуваннями приватності. Обмежуйте доступ до фото, геолокації та списку друзів у соціальних мережах.

Уникайте публічного Wi-Fi. Не заходьте в банківські програми через безкоштовний Wi-Fi у кафе; використовуйте VPN для шифрування трафіку.

Цифрова гігієна. Не натискайте на підозрілі посилання в повідомленнях від незнайомих і не відкривайте вкладення в листах.

4. Основи кібербезпеки

Оновлення програмного забезпечення. Регулярно оновлюйте операційну систему, антивіруси та браузер.

Антивірусні програми. Використовуйте ліцензоване програмне забезпечення для перевірки пристроїв.

Резервне копіювання даних (Backup). Створюйте копії важливих файлів на зовнішніх носіях або у хмарних сховищах.

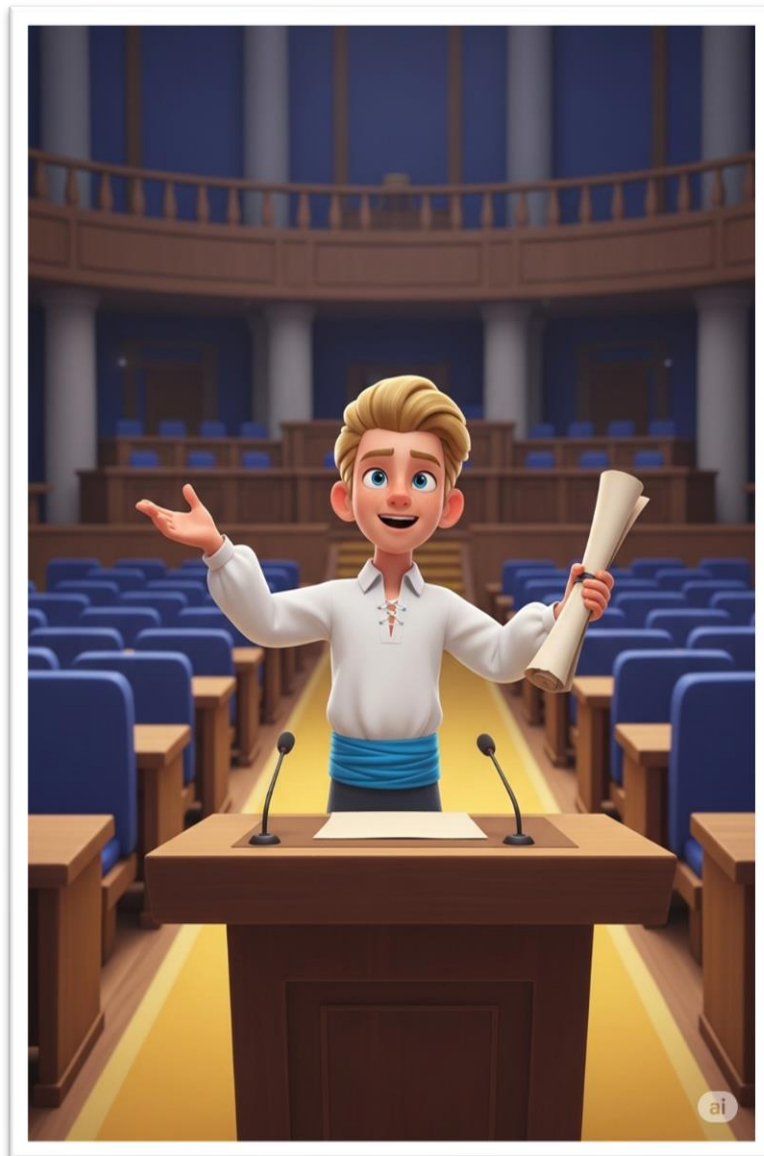
Перевірка джерел. Завжди перевіряйте URL-адресу сайту (фішери використовують схожі доменні імена).

Захист для дітей. Встановлення антивірусів та функцій батьківського контролю на всіх пристроях.

Навчання правилу – не повідомляти незнайомцям у мережі особисту інформацію (адресу, школу, телефон).

Дотримання цих базових правил значно зменшує ризик стати жертвою кіберзлочинців.

5. Медіаетика, дотримання культури спілкування та авторського права Етичне та відповідальне створення медіаповідомлень є складовою медіаграмотності, що передбачає свідоме ставлення до інформації, яку ви поширюєте.

Основні принципи етичного та відповідального спілкування

Правдивість та достовірність. Перевіряйте факти перед публікацією, не поширюйте фейки, чутки або маніпулятивну інформацію, яка може ввести аудиторію в оману.

Відповідальність за наслідки. Усвідомлюйте, як ваш контент може вплинути на людей, чи не є він дискримінаційним, таким, що розпалює ворожнечу або завдає психологічної шкоди.

Авторське право та повага до приватності. Використовуйте лише власні матеріали або вказуйте джерела запозиченої інформації (цитування, посилання). Поважайте приватне життя інших осіб і не поширюйте контент без їхньої згоди.

Прозорість. Чітко позначайте рекламний контент або матеріали, створені за винагороду. Аудиторія має розуміти, що є думкою автора, а що проплаченою рекламою.

Якщо ви створюєте власний медіаконтент, то повинні знати ключові навички контент-мейкера* (*контент-мейкер – спеціаліст, який створює текстові, візуальні та звукові матеріали (пости, фото, відео, статті) для інтернету, брендів та соцмереж)

Аналіз медіатекстів, розуміння, як інші створюють повідомлення, допомагає створювати власні.

Дисципліна, регулярне створення контенту допомагає напрацювати досвід та підвищити якість матеріалів.

Достовірність та перевірка фактів, інформація має базуватися на перевірених джерелах. Поширення «фейкових новин» або сумнівних даних є серйозним порушенням.

Об'єктивність та неупередженість. Подання інформації без особистих заангажованостей. Розділення фактів від коментарів чи особистих думок автора.

Точність та виправлення помилок. Якщо контент містить помилку, вона має бути оперативно виправлена, а аудиторія — повідомлена про це.

Повага до приватного життя. Втручання в особисте життя можливе лише у випадках, якщо це становить значний суспільний інтерес.

Відповідальність перед аудиторією. Створення контенту, який не провокує ворожнечу, не пропагує дискримінацію та не шкодить вразливим групам.

Медіаетика у соціальних мережах має свої алгоритми. Сучасні медіа (Facebook, TikTok, YouTube) використовують алгоритми, які

часто просувають емоційно забарвлений контент (обурення, фейки), тому творці контенту повинні свідомо уникати клікбейту та дезінформації.

Етичні виклики під час війни в Україні

Заборона на розголошення. Категорично заборонено поширювати інформацію про ЗСУ, пересування техніки або результати ударів до офіційних повідомлень.

Відмова від ворожого контенту. Етичним стандартом є повна відмова від використання медіапродукту країни-агресора.

Чутливість контенту. Уникання публікації фото/відео, які можуть зашкодити обороні або нанести психологічну травму аудиторії.

Нові етичні виклики - Штучний Інтелект

Українські редакції дедалі частіше використовують інструменти ШІ, що ставить нові етичні питання щодо автентичності контенту та відповідальності за згенеровані матеріали. Тому необхідно маркувати контент, створений за допомогою ШІ щоб уникнути введення аудиторії в оману.

💡 Це важливо! Правомірність фотографування, відеозйомки та публікування закладами освіти світлин і відео з дітьми

Заклади освіти на своїх інформаційних ресурсах (вебсайтах, сторінках у соціальних мережах) розміщують дуже багато фото- та відеоматеріалів про свою діяльність, зокрема, про участь у заходах, конкурсах, екскурсіях тощо. Найчастіше на цих світлинах зображені діти. Часто це є не стільки проявом проактивної комунікації з батьками, скільки елементом звітування перед відповідним органом управління у громаді про певні заходи чи активності.

Розміщуючи будь-яку інформацію про дітей у мережі Інтернет, зокрема й дитячі світлини, варто пам'ятати, що з такого моменту ця інформація починає «жити власним життям». Іноді така інформація може потрапити до людей, які своїми діями можуть нашкодити дитині, наприклад, вчиняти кібербулінг, хакерство, шахрайство чи шантаж. Також світлини разом із супутньою інформацією іноді дозволяють ідентифікувати дитину та батьків, відстежити місце та час її перебування і можуть полегшити переслідування та вчинення злочинів щодо дитини та/або батьків. В умовах воєнного стану ризик того, що оприлюднення інформації про дитину, зокрема фото, може завдати їй шкоди, лише зростає.

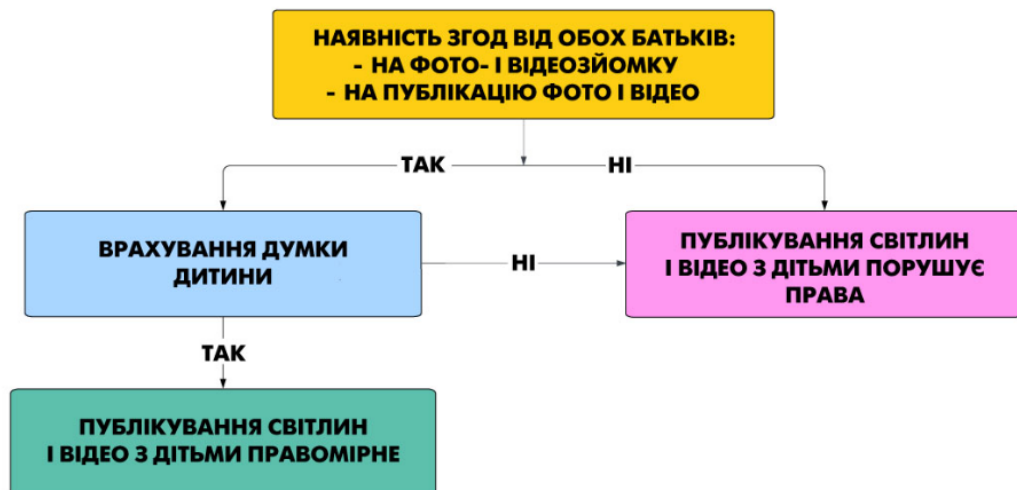
Освітній омбудсмен України спільно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини підготували публікацію, в якій

зазначені певні правила фотографування та відеозйомки й публікації закладами освіти світлин і відео з неповнолітніми. Публікую тут основні правила фотографування та відеозйомки й публікації закладами освіти світлин і відео з неповнолітніми. Більше інформації в публікації за посиланням: <https://eo.gov.ua/pravomirnist-fotografuvannia-videozyomky-ta-publikuvannia-zakladamy-osvity-svitlyn-i-video-z-ditmy/2025/05/01/>

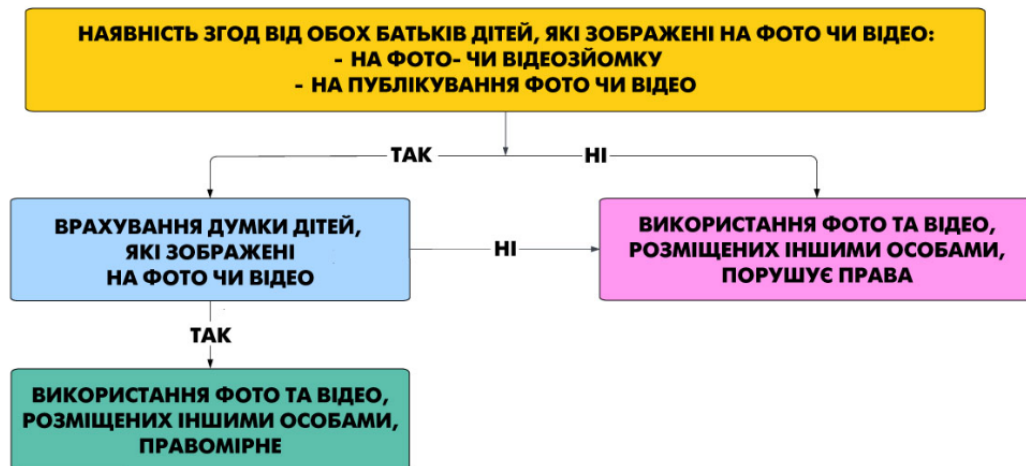
ПРАВОМІРНІСТЬ ФОТО- І ВІДЕОЗЙОМКИ ДІТЕЙ

ПРАВОМІРНІСТЬ ПУБЛІКАЦІЇ ФОТО І ВІДЕО З ДІТЬМИ

ПРАВОМІРНІСТЬ ПОВТОРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОПУБЛІКОВАНИХ ФОТО І ВІДЕО З ДІТЬМИ

Зйомка дітей у закладах освіти є темою, що потребує чіткої регламентації для забезпечення прав дітей на конфіденційність та особисту недоторканність. Згідно з чинним українським законодавством, основною вимогою є отримання попередньої згоди батьків або законних представників дитини на проведення будь-якої фото- чи відеозйомки.

Проте, як показує практика, цього недостатньо. Важливо, щоб самі діти, зокрема ті, що досягли певного віку (зазвичай це діти, старші 14 років), також давали свою згоду на зйомку. Це є частиною права кожної дитини на особисту недоторканність і конфіденційність, яке закріплено в міжнародних документах, таких як Конвенція ООН про права дитини.

💡 Це важливо! Пам'ятайте, що публікація фотографій чи відео дітей в інтернеті без згоди батьків або самих дітей (якщо їм вже виповнилося 14 років) є порушенням прав на захист персональних даних. Закон «Про захист персональних даних» чітко визначає, що обробка персональних даних дітей, в тому числі фотографій, без згоди законних представників є недопустимою. Якщо таке відбувається, батьки можуть звернутися до керівництва школи або ж до органів, що займаються захистом прав дітей.

Закладам освіти варто розробити внутрішні положення про фото- та відеозйомку. Збирати письмову згоду батьків на початку навчального року та уникати публікації фото, де можна ідентифікувати дитину, без згоди.

Розділ 3. ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ (МЕТОДИЧНИЙ КЕЙС)

У розділі спеціально підібрана добірка матеріалів, інструментів методів та цифрових ресурсів, спрямованих на вирішення конкретних навчальних та виховних завдань щодо формування україноцентричних традицій у виховній роботі закладів загальної середньої освіти.

3.1. Інтерактивні форми роботи

Інтерактивний підхід у вихованні це взаємодія, де вихованець стає активним учасником, а не пасивним слухачем. Його переваги включають високу мотивацію, розвиток критичного мислення, вміння працювати в команді, ефективне засвоєння цінностей, соціалізацію, емоційний контакт та творчий розвиток, перетворюючи виховання на свідомий процес.

Основні переваги інтерактивних методів та форм виховання

1) *Активізація діяльності та мотивації.* Учні стають активними учасниками, а не пасивними слухачами. Залучаються різні

канали сприйняття (зоровий, слуховий, моторний), що підвищує інтерес до теми.

2) *Розвиток комунікативних навичок та соціалізації.* Форми роботи (робота в групах, «мікрофон», «акваріум») вчать дітей домовлятися, вести дискусію, прислухатися до інших, працювати в команді та уникати конфліктів.

3) *Розвиток критичного мислення.* Методи (мозковий штурм, «займи позицію») стимулюють аналіз інформації, аргументацію власної думки та прийняття рішень.

4) *Емоційний контакт та зняття напруги.* Інтерактивні форми (рольові ігри, творчі завдання) знижують нервову навантаження, дозволяють змінювати діяльність та переключати увагу.

5) *Особистісно-орієнтований підхід.* Розвиток творчих здібностей, самовираження та впевненості у власних силах.

6) *Ефективність засвоєння.* Через власну діяльність та проживання досвіду матеріал (або цінності) засвоюється глибше, ніж через звичайну лекцію.

Використання інтерактивних методів дозволяє зробити виховний процес сучасним, привабливим та результативним.

Ефективні інтерактивні форми впровадження україноцентричних традицій у виховній роботі закладів загальної середньої освіти:

Історичні реконструкції. Це відтворення матеріальної та духовної культури певного історичного періоду (звичаї, вбрання, військова справа, побут). Організація «живої історії», де учні досліджують джерела та відтворюють події, наприклад, створення середньовічного братства, реконструкція бою або костюмована вистава.

Гени трипільців в крові українців. Підвищує інтерес до історії, емоційно занурює в епоху, розвиває творчі здібності та патріотизм.

Сторлітелінг. Мистецтво розповідання історій для передачі ідей, емоцій, цінностей або досвіду, розповідати про історію через долі конкретних людей. Наприклад «Василь Авраменко - батько українського танцю».

«Суд історії». Сюжетно-рольова гра, на якій дається детальна всебічна оцінка історичним особистостям, подіям чи явищам, що викликають неоднозначні оцінки. Клас ділиться на суддів, прокурорів, захисників, свідків та обвинуваченого. Проводиться розгляд справи, наприклад, «Суд над Іваном Гонтою», «Суд над Богданом Хмельницьким» чи розгляд ролі історичного діяча. Вчить аргументовано доводити власну позицію, аналізувати джерела та критично ставитися до інформації.

Дискусійні хаби (дебати, ток-шоу). Форми роботи, спрямовані на обговорення спірних питань, дебати, або «мозкові штурми», що дозволяють висловити власну думку.

Класичні дебати. Дві команди відстоюють протилежні точки зору (наприклад, «за» чи «проти» певного договору).

Займи позицію. Учні вибирають кут кімнати відповідно до своєї думки щодо дискусійного питання.

Наукове кафе. Неформальне обговорення філософських тем. Розвиток культури дискусії, вміння слухати опонента, швидко аналізувати інформацію та будувати аргументи.

Історичні квести (у т.ч. веб-квести). Ігрова форма, що передбачає пошук інформації, розв'язання загадок та виконання завдань для досягнення мети.

Веб-квести. Командна робота з пошуком інформації в інтернеті, робота з онлайн-картами, віртуальні подорожі.

Класні квести. Пошук «історичних скарбів» у класі, закладі освіти, шкільному музеї за допомогою QR-кодів. Стимулює пізнавальний інтерес, розвиває навички пошуку та обробки інформації.

Колективні творчі справи (КТС)

Спільна організація свят, виставок, благодійних акцій, де кожен учень має власну роль та відповідальність. КТС не виконуються за шаблоном, що дозволяє учням знаходити нові, цікаві форми

патріотичного виховання (пізнавальні, трудові, спортивні, художньо-естетичні). Загалом, КТС як методика, виховує суспільно-активну творчу особистість, яка сприймає себе як частину українського суспільства та діє на його користь.

Дискусійні методи

«Мозковий штурм». Швидка генерація ідей з обговорення проблемної теми.

«Мікрофон». Кожен учень по черзі висловлює думку, не перебиваючи інших.

«Займи позицію». Учні обирають сторону (згодні/незгодні) щодо спірного питання та аргументують її.

«Акваріум». Група обговорює проблему в центрі класу, а інші спостерігають та аналізують.

«Круглий стіл». Вільний обмін думками щодо актуальних питань українського державотворення.

«Дебати». Відстоювання аргументованої проукраїнської позиції у штучно створених ситуаціях полеміки.

«Дискусійні гойдалки». Обговорення складних або суперечливих питань української історії для формування власної позиції.

«Прес-конференція». Рольове обговорення історичних подій від імені відомих українських діячів.

«Проблемна дискусія». Аналіз складних, суперечливих або замовчуваних сторінок української історії та культури.

«Сократівська бесіда». Послідовна система запитань вчителя, що підводить учнів до самостійного висновку про цінність української ідентичності.

Ігрові та тренінгові форми

Рольові/ділові ігри. Моделювання життєвих ситуацій для відпрацювання соціальних навичок.

Етичні тренінги. Групова робота для формування моральних цінностей.

Ігрові програми. Вікторини, квести, змагання, що роблять виховний захід динамічним.

Настільні ігри. Використання ігор про історію, географію України, видатних українців або мовні тренажери.

Вікторини та брейн-ринги. Інтелектуальні змагання на знання українських традицій, фольклору та сучасності.

Вправа «Моє коріння». Робота з родоводом для розуміння власної ідентичності.

Вправа «Скрина цінностей». Спільне визначення та обговорення маркерів української культури.

Вправа «Я — амбасадор України». Моделювання ситуацій, де потрібно презентувати свою країну іноземцям.

Тренінгові заняття з розпізнавання антиукраїнських наративів та ворожої пропаганди.

Теми виховних заходів мають підкреслювати, що:

✎ ми – не «молода нація», а спадкоємці тисячолітніх культур. Наприклад «Гени трипільців в крові українців»; «Від Трипілля до сьогодення, код хлібороба у наших генах»; «Скіфське золото та українська воля. Чому ми ніколи не здаємося» (паралелі між воїнами минулого та сучасними захисниками); «Амазонки степу – жіноче обличчя української звитяги»;

✎ український внесок у світ неоціненний, важливо показати учням, що українці це нація винахідників та творців: «Україна — колыска світової космонавтики від Засядька до Корольова» (про те, як українці відкрили шлях до зірок); «Український почерк у

світовому мистецтві - Малевич, Архипенко, Екстер» (повернення імен, які світ вважає «своїми»); «Серце комп'ютера б'ється в Україні» (про створення першої ЕОМ у Києві та роль українських кібернетиків);

∞ традиції боротьби за державність мають глибоке коріння, тримайте фокус на безперервності боротьби за незалежність: «Русь - це ми! Правда проти міфів» (про спадкоємність державності від княжих часів до сучасності); «Лицарський орден козацтва, перша демократія Європи» (про Конституцію Пилипа Орлика та козацьке самоврядування); «Кіборги та герої минулого – одна кров, одна мужність» (зв'язок поколінь: козаки — УПА — ЗСУ);

∞ цінності, ідеали, пріоритети та значущість нашого народу формувалися протягом століть, акумулюючи історичний досвід, характер та світогляд. Наприклад «Сила «Громади» - як українці навчили світ волонтерству» (про традиції взаємодопомоги толока, братства, сучасні фонди); «Україноцентризм як суперсила - чому бути українцем - це круто» (фокус на сучасних брендах, музиці, ІТ та сміливості); «Дім, де живе ідентичність, як наші традиції рятують у часи випробувань» (про психологічну роль свят, пісні та обрядів у збереженні ментального здоров'я); «Слава Україні» (Слава - Богиня воєнної перемоги та мисливської удачі, одне з найголовніших і найдревніших Божеств у наддніпрянських українців. За припущенням деяких учених, від імені Слава походить назва слов'ян (за П. Троциним). Наші пращури йшли у бій з вигуками «Слава!», таким чином звертаючись до Богині Слави по допомогу та удачу в бою. В наш час гасло «Слава!» вже не має прямого стосунку до Богині Слави, але суть лишається, коли говоримо «Слава Україні», ми бажаємо Україні перемоги в бою, «Героям Слава» – перемоги живим героям (як славним учасникам) війни, «Слава Нації» – перемоги нації, це не пусте публіцистичне чи фанатичне прославляння України як місця на карті світу. Це бойовий військовий клич, що заряджений силою наших предків); «Україна чи окраїна?» (історичні документи, європейська картографія та слов'янська лінгвістика доводять ключові концепції походження назви «Україна», й спростовують популярні міфи імені нашої країни. <https://www.youtube.com/watch?v=LyC59B0hCso>).

Головна мета таких занять – не просто дати знання, а сформувати внутрішню потребу дитини ідентифікувати себе як українця, пишатися своєю державою та бути готовим до її розбудови.

Виховання стає особистісно орієнтованим, підвищується мотивація учнів, формується культура діалогу та взаємоповаги, а також забезпечується емоційний зв'язок та дозволяє сформувати у вихованців стійку національну ідентичність, усвідомлену громадянську позицію та любов до своєї країни.

3.2. Цифрові інструменти впровадження україноцентричних традицій у виховну роботу закладів загальної середньої освіти

Використання цифрових інструментів у патріотичному вихованні стало критично важливим, особливо в умовах дистанційного навчання та воєнного стану. Вони дозволяють візуалізувати історичні події, вшанувати пам'ять захисників та сформувати національну свідомість через сучасні технології.

Основні цифрові інструменти україноцентричного виховання включають:

1. Онлайн-стрічки часу (Timelines)

Це інструменти які допомагають хронологічно впорядкувати історичні події, формуючи цілісне розуміння історії України. Створення інтерактивних історій, наприклад «Українська революція 1917–1921», «Хроніка повномасштабного вторгнення», «Етапи державотворення». Візуалізація дати, додавання фото, відео, посилань, що робить вивчення історії захопливим, а не лише теоретичним.

2. Інтерактивні мапи (GIS-технології)

Інтерактивні карти дозволяють вивчати географію України, її історичні зміни та актуальні події. Проекти про Голодомор, Крим, Чорнобиль, які використовують ГІС для візуалізації. Позначення місць важливих історичних подій, битв, слідування за змінами кордонів. Дозволяє наочно побачити територіальні зміни, перебіг воєн, вивчати культурну спадщину.

3. Цифрові проекти

Створення Google-сайтів, інтерактивних карт або вікі-сторінок про історію рідного краю, видатних українців тощо.

4. Цифрові меморіали та віртуальні музеї

Це інструменти для виховання поваги до захисників України та збереження пам'яті про історичні трагедії. Платформа «Меморіал.UA», віртуальні тури музеями.

Inheart: Сервіс для створення цифрових меморіалів загиблих захисників із QR-кодами на могилах.

Memorial.UA: Платформа пам'яті, що збирає історії про військових та цивільних, загиблих у війні.

5. Віртуальні музеї

Онлайн-екскурсії місцями пам'яті. Забезпечення етичного вшанування пам'яті та створення особистісного зв'язку з історією.

6. Створення медіаконтенту

Розробка учнями подкастів, відеороликів, ТікТок-блогів, Instagram-сторінок, присвячених українським традиціям, героям або сучасному життю України.

7. Онлайн-марафони, флешмоби та акції в соціальних мережах (наприклад, до Дня вишиванки, Дня рідної мови), що об'єднують учасників навколо національних символів.

8. Вебінари та онлайн-зустрічі, прямі ефіри з відомими українцями, захисниками України, волонтерами, діячами культури.

9. *Екран настрою / творча фотогалерея*, створення куточку для самовираження та емоційного розвантаження.

Перевагами інтерактивного підходу є – доступність, можливість участі в заходах незалежно від місця перебування та сучасність, відповідність інтересам цифрового покоління.

Цифрові технології роблять патріотичне виховання доступним, персоналізованим та сучасним, сприяючи розвитку критичного мислення та національної ідентичності в учнівській молоді.

3.3. Естетика та освітнє середовище

Створення україноцентричного, живого та надихаючого простору в закладі освіти базується на принципах Нової української школи (НУШ), де освітнє середовище є безпечним, багатофункціональним, гнучким та мобільним. Такий простір має інтегрувати національні цінності, сприяти творчості та психологічному комфорту.

Ключові кроки та ідеї для створення україноцентричного простору

Візуальне оформлення. Використання елементів української культури в сучасному інтерпретації (етно-мотиви, орнаменти, роботи сучасних українських художників).

Функціональні зони. Створення куточків українознавства, «читацьких куточків» з українською літературою, або зон, присвячених видатним українцям.

Мовне середовище. Наповнення простору якісною українською книгою, піснею, музикою, настільними іграми, інтерактивними плакатами. Українськомовне освітнє середовище означає, що учні спілкуються з учителями, батьками та іншими працівниками школи лише українською мовою як під час занять, так і в будь-яких інших ситуаціях у стінах та на території навчального закладу.

Гнучкість та мобільність. Меблі, які легко трансформуються (столи-трапеції, пуфи), дозволяють швидко змінювати простір під групову роботу, дискусії чи відпочинок.

Персоналізованість. Наявність місць для зберігання особистих речей та виставки робіт учнів «стіни, що говорять».

Зонування класу. Класна кімната має включати осередки для навчання, гри, відпочинку, бібліотеку, дослідницьку зону.

Безпека та комфорт. Середовище має бути безпечним, комфортним та інклюзивним, відповідати потребам дітей. Вільний доступ до всіх зон для всіх дітей.

Ергономіка. Використання екологічних, безпечних матеріалів, правильне освітлення. Можливість змінювати простір спільними зусиллями вчителів, учнів та батьків.

Психологічна підтримка. Створення зон тиші або психологічного розвантаження. Створення атмосфери довіри, забезпечення комфортної міжособистісної взаємодії, відсутність будь-яких проявів насильства, дискримінації та булінгу. Реалізація програм, зокрема за підтримки першої леді Олени Зеленської, для надання психологічної допомоги учням, педагогам та батькам (тренінги, бесіди). Супровід психологічної служби, робота психологів, спрямована на зниження рівня стресу та запобігання професійному вигоранню вчителів.

Створення такого простору вимагає не лише ремонту, а й зміни підходу до освітнього процесу, відійти від авторитарності до співпраці. Такий простір стає «третім учителем» (після вчителя та

батьків), який виховує креативну, вільну особистість з глибоким корінням власної культури.

3.4. Українські традиції здорового харчування у виховній роботі закладів загальної середньої освіти

Гастрономічна спадщина є потужним, але часто недооціненим інструментом у виховній роботі закладів загальної середньої освіти, який дозволяє ефективно впроваджувати україноцентричні традиції. Вона не лише формує національну ідентичність, а й допомагає школярам осмислити власне коріння, подолати радянські стереотипи харчування та сформувати культуру здорового харчування.

Нижче наведено основні аспекти використання гастрономічної спадщини у виховному процесі.

Виховна та ціннісна роль

Формування ідентичності через вивчення традиційних українських страв, через усвідомлення власного коріння, історії та культурного коду. Гастрономія є невід'ємною частиною національної

культури, яка допомагає зберегти самобутність та передати її наступним поколінням

Подолання меншовартості, вивчення страв шляхетської, міської та селянської кухні руйнує міф про «борщовий» характер української кухні як єдиний, показуючи її різноманітність та вишуканість.

Розказати що, наприклад, престижна італійська приправа орегано – лише материнка, яку бабуся заварювала у дитинстві від кашлю. А фондю — давня спроба врятувати черствий хліб коли шматочки зачерствілої здоби занурювали у твердий сир, який плавили в казанах (какелонах) на відкритому вогні. Престижний французький суп буйабес – коли рибалка, продавши основний улов, варить залишок улову, який не вдалося продати навіть за копійки.

І на все це дивимося ми, ті що живемо у країні, де наваристий борщ із скибкою українського хліба і шматком сала, холодець, сирники, галушки, печене порося та ковбаси.

Форми впровадження у ЗЗСО

«Страва з історією»: креативні завдання, де учні досліджують походження традиційних страв та їхнє символічне значення у родинних звичаях.

Тижні української кухні: організація тематичних заходів у школі (майстер-класи з ліплення вареників, дні народної кухні в їдальні), що популяризують корисні та автентичні страви.

«Традиції на тарілці» – це запрошення до багатогранного діалогу між поколіннями, між наукою та культурою, між академічними знаннями та особистим досвідом кожного учня. У цьому форматі школярі зможуть не тільки засвоїти інформацію про корисні харчові звички, а й глибоко проаналізувати, як ті чи інші страви пов'язані з особливостями клімату та ґрунту, біохімічними процесами та стародавніми обрядами.

«Різні сфери харчування» – обговоріть поняття «традиції здорового харчування». Разом з усіма учнями з'ясуйте, чим традиції здорового харчування відрізняються від сучасного поняття «дієта»? Підкресліть, що мета цього завдання не знайти єдину правильну відповідь, а розвивати вміння мислити творчо та бачити зв'язки між різними сферами.

«Сніданкова подорож у часі», «Еволюція традицій. Від коріння до сучасності». «Десерти прадавності» Уяви собі світ, де ще не було супермаркетів чи холодильників.

Етно-екскурсії. Відвідування музеїв харчування або ресторанів традиційної кухні для кращого пізнання нематеріальної спадщини. «Кулінарний туризм Україною, мандрівка смаками та традиціями», наприклад <https://surli.cc/lhceik>

Сучасна інтерпретація. Завдання для учнів переосмислення автентичних рецептів (наприклад, створення сучасного десерту на основі старовинного).

Козацька кухня. Методичні замальовки

«У похід». Продукти мали бути легкими для транспортування, довго зберігатися і швидко готуватися на вогні, щоб не гаяти час.

«Їжа, яка зміцнює та лікує». Харчування козаків у XVI–XVIII століттях було основою їхньої сили, витривалості та здоров'я. Багато страв виконували роль ліків, зміцнюючи імунітет та допомагаючи відновлюватися після походів.

«Святково-обрядова традиція»— це не лише прийом їжі, а глибоко символічний процес, що супроводжує важливі події

календарного та родинного циклів. Вона поєднує народні звичаї з релігійними приписами, де кожна страва має своє сакральне значення.

«Піст чи детокс-дієта». Популяризація українських продуктів (буряк, гарбуз, квашені овочі) як елементів здорового харчування.

«Сезонність як принцип харчування» – аграрний календар значно впливав на харчування. Довга зима вимагала калорійної, зігріваючої їжі та ефективних методів зберігання (квашення, сушка). Літо, навпаки, спонукало до легких, охолоджуючих страв з великою кількістю свіжих овочів та фруктів.

«Смачний стартап». Створіть інноваційні проекти у сфері фудтеху, харчування, доставки їжі або гастрономії. Це не просто ресторан, а про сучасний бізнес, що базується на нових технологіях, унікальній ідеї або вирішує проблему харчування.

«Кулінарний детектив». Покажіть зображення маловідомих страв (шишки, гусянка, верещака) без підписів або з зашифрованими назвами. Додайте до них зображення сезонних продуктів або символів, характерних для певних свят (наприклад, яблука – Спас, мед – Маковія, гарбуз – осінні свята, колоски – обжинки). Запропонуйте учням спробувати вгадати, що це за страви, з яких регіонів вони могли походити, для яких подій їх готували, і з якою порою року вони пов'язані. Запишіть їхні припущення на дошці. Повідомте, що сьогодні учні стануть справжніми кулінарними детективами, які розкриють секрети забутих страв, дізнаються, як їжа була закодована у давніх обрядах та святах, а також зрозуміють, як ці знання можна застосувати сьогодні, подорожуючи річним колом українських традицій.

«Кулінарна карта України» – запропонуйте учням позначити на контурній карті України або на дошці регіони, звідки походять страви (наприклад, гусянка – Карпати, шишки – Полтавщина, верещака – Полісся, Бузинник – Черкащина (Десертна страва з бузини, яка в 2022 році була внесена до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України. Готується з ягід бузини, цукру та тіста, має ніжний смак і аромат.)). Обговоріть, чому саме ці страви розвинулися в тих чи інших регіонах (клімат, доступні продукти, спосіб життя, історичні особливості).

«Борщ-фест» – масштабна шкільна подія, спрямована на згуртування громади, де борщ виступає як елемент нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та символ українського єднання. Фестиваль-конкурс між класами чи родинними командами. Кожна команда презентує свій автентичний варіант борщу (червоний,

зелений, білий, з грибами, з рибою, підкопчений) та захищає його рецепт перед «етно-журі».

«Кулінарний майстер-клас». Формат активного залучення де теорія переходить у практичну навичку, а учні вчать ся цінувати ручну працю та складність традиційних кулінарних процесів. Організація практичного заняття в шкільній лабораторії чи на базі їдальні за участю шеф-кухаря, батьків або місцевих майстринь. Фокус робиться на техніках, які вимагають дрібної моторики та терпіння: ліплення обрядового печива («жайворонків», «шишок»), формування закручених козацьких галушок чи секрети правильної нарізки овочів «соломкою» для борщу. Створення коротких відеороликів (тutorіалів) для шкільних соцмереж, де учні самостійно крок за кроком пояснюють автентичну технологію приготування страви.

«Наші кулінарні відкриття» захід-рефлексія, спрямований на фіксацію отриманого досвіду, де учні діляться результатами своїх досліджень у межах родини та громади. Наприклад презентація мінідосліджень або створення «Скарбнички кулінарних порад від предків», де учні записують лайфхаки давніх українців, які їх найбільше вразили (наприклад, використання бурякового квасу для балансу смаку м'яса або секрети сушіння ягід та трав без дегідратору).

«Український суперфуд». Заняття на стику нутриціології та етнографії, яке руйнує міф про те, що корисні та модні продукти обов'язково мають бути екзотичними й дорогими. Дослідження корисних властивостей локальних продуктів. Учні створюють порівняльні «паспорти здоров'я»: наприклад, насіння льону проти насіння чіа; квашена капуста проти кімчі; гарбуз та буряк проти авокадо.

«Їжа майбутнього - український смак ХХІІ століття» Футуристична лабораторія, де учні вмикають уяву, моделюючи раціон людини майбутнього, але з обов'язковим збереженням національної гастрономічної ДНК. Дискусійний клуб / брейнштормінг. Як годувати космонавтів чи полярників майбутнього українськими стравами? Як зберегти смак баношу чи кулішу в умовах невагомості? Учні розробляють концепцію «космічного тубика» або «капсули живлення» з традиційним українським смаком. Наприклад, борщ-мус швидкого відновлення або енергетична паста на основі козацького толокна і меду.

«Українська кухня - 2227» Глибокий фантазійний STEAM-проект тривалого планування, що переносить традиції на двісті років уперед.

Інтегроване завдання, де учні виступають у ролі гастро-дизайнерів, біотехнологів та маркетологів майбутнього. Вони мають уявити екологію, клімат та ресурси 2227 року і адаптувати під них українську кулінарію. Створення 3D-моделей або малюнків ресторану майбутнього. Наприклад, вертикальна ферма в школі, де автоматично вирощуються інгредієнти для борщу під наглядом штучного інтелекту, або принтер, що друкує вареники за заданою калорійністю з урахуванням генетичного коду учня.

«Висока українська кухня» Заняття, спрямоване на формування естетичного смаку, руйнування комплексу меншовартості та демонстрацію того, що наше традиційне може бути елітарним і конкурентоспроможним на світовому рівні. Учні дізнаються, як прості, локальні інгредієнти (пастернак, буряк, бузина, річкова риба) у руках сучасних шеф-кухарів перетворюються на кулінарні шедеври світового рівня (fine dining). Гра «Я — шеф-кухар». Учні беруть класичний рецепт (наприклад, деруни) і вигадують для нього ресторанну презентацію: змінюють форму, пропонують вишуканий соус (наприклад, грибне еспума чи соус із лісових ягід) та вигадують складну, поетичну назву для меню (наприклад, «Картопляні медальони з ароматом поліських лісів»).

Інтеграція в освітні предмети. Використання кулінарних сюжетів на уроках «Я досліджую світ», історії, літератури, трудового навчання. Скористайтеся навчальним посібником «Українські традиції здорового харчування» розміщеним на сайті КНЗ «ЧОПОРП ЧОР» за посиланням: <http://library.ippro.com.ua/index.php/sotsialna-i-zdorov-yazberezhuvalna-osvitnya-galuz/826-ukrajinski-traditsiji-zdorovogo-kharchuvannya>

Запитання для обговорення та/або дискусії

- 1) Як давні українці «кодували» важливі події та вірування у своїй їжі, дотримуючись ритмів природи та землеробського циклу?
- 2) Які «забуті» страви, на вашу думку, варто було б відродити сьогодні і чому, враховуючи їхнє значення в народному календарі?
- 3) Як святкове та обрядове харчування впливало на психологічний стан та соціальні зв'язки людей протягом року?
- 4) Чи є у вашій родині якісь особливі «кулінарні коди» або традиції, пов'язані зі святами або певними порами року?
- 5) Чи є фастфуд неминучою еволюцією чи загрозою? Як українська кухня може стати «здоровим фастфудом»?

6) Які принципи «Zero Waste» (без відходів) ми можемо запозичити у наших предків і застосувати в повсякденному житті?

7) Як фермерські ринки та ремісничє виробництво допомагають нам бути ближчими до традицій?

8) Моє майбутнє харчування: з традиціями чи без?

STEAM-проекти STEAM-інтеграція:

«Кулінарний код нації в українських смаках»

«Таємниці квашеної капусти - мікроби-помічники»

«Створення віртуальної кулінарної книги»

«Сучасна комора українського господаря»

«Мій збалансований український раціон»

3.5. STEAM-підхід у позаурочній діяльності, інтегровані проекти на стику наук.

STEM-підхід у позаурочній діяльності дозволяє вийти за межі класної кімнати та інтегрувати теоретичні знання з біології та історії

через практичні технологічні рішення. Інтегровані проекти на стику цих дисциплін допомагають учням краще розуміти розвиток людства, роль природничих наук у житті суспільства та розвивати креативне мислення.

Ось приклади інтегрованих STEM-проектів, що поєднують історію, біологію, технології та ін.:

1. Проект «Стародавні технології ферментації» (Історія + Мікробіологія + Хімія)

Історичний контекст – вивчення того, як трипільці використовували закваски для хліба або приготування ферментованих напоїв.

Біологічна складова – дослідження ролі дріжджів (грибів) та молочнокислих бактерій у процесі ферментації.

Технологічна складова, створення власної «розумної» ємності для ферментації з датчиками температури, щоб підтримувати оптимальні умови для бактерій.

Результат – випікання хліба за «давнім» рецептом з використанням сучасних технологій контролю.

2. Проект «Біоархеологія – реставрація стародавнього саду» (Історія + Ботаніка + Інженерія)

∞ Історичний контекст – дослідження культурних рослин, які вирощували в певному регіоні України 100-200 років тому (наприклад, лікарські трави у монастирських садах).

∞ Біологічна складова – вивчення умов росту, ґрунтових вимог та лікарських властивостей рослин.

∞ Технологічна складова – проектування та 3D-моделювання системи автоматичного крапельного поливу або розумної теплиці з використанням екологічних матеріалів.

∞ Результат – створення моделі або діючого макета «історичного саду» з автоматикою.

3. Проект: «Еволюція інструментів: від каменю до біопластику» (Історія + Екологія + Матеріалознавство)

∞ Історичний контекст – розвиток знарядь праці людини (кам'яний вік, бронзовий, залізний).

∞ Біологічна складова – вивчення природних матеріалів (дерево, кістка, шкіра) та їх екологічного впливу.

∞ Технологічна складова – створення біопластику з крохмалю або молока (казеїну) та спроба відлити з нього інструмент, що

використовувався в минулому, порівнюючи його міцність із сучасним пластиком.

∞ Результат – виставка «Еко-знаряддя - минуле та майбутнє».

3.6 Взаємодія сім'ї та школи в утвердженні української національної ідентичності

Утвердження національної ідентичності це спільна ціннісна місія педагогів та батьків. Тільки через стратегічне партнерство ми можемо трансформувати теоретичні знання про Україну в глибоке внутрішнє переконання дитини, тому що сімейне середовище є передумовою ефективного формування національної ідентичності дитини.

Родина як живий ретранслятор традицій

Родина є фундаментом, на якому будується українська ідентичність через передачу культурних кодів, мови, цінностей та історичної пам'яті від покоління до покоління. Вона забезпечує

наступність, яка дозволяє зберігати національну самобутність у глобалізованому світі.

Основні аспекти ролі родини у трансляції україноцентричності:

- ∞ Передача культурної спадщини, родина транслює народні звичаї, традиції, міфологію та свята, які формують унікальний світогляд.
- ∞ Усна історія та пам'ять, через розповіді старших поколінь (усна історія) діти переймають історичний досвід, усвідомлюючи себе частиною українського народу.
- ∞ Формування ціннісних орієнтирів, виховання на засадах україноцентричності означає виховання поваги до української культури, мови, музики та історії як першочергових цінностей.
- ∞ Захист від асиміляції, у складні історичні періоди родина ставала осередком, що захищав від підміни або замовчування національних традицій.
- ∞ Таким чином, родина виступає не лише зберігачем матеріальних та духовних надбань, а й динамічним механізмом, який актуалізує україноцентричний підхід у щоденному житті.

Форми партнерства - від інформування до співдії

Щоб взаємодія не була формальною, педагог має залучати батьків до активних ролей

- ∞ «Толока ідей», спільне планування виховних заходів, де батьки виступають не глядачами, а співорганізаторами або менторами (наприклад, проведення майстер-класів з автентичних ремесел).
- ∞ Батьківський клуб «Діалог поколінь», обговорення складних тем (наприклад, медіаграмотність у родині або протидія дезінформації), де батьки та вчителі виробляють спільну стратегію захисту дитини в інформаційному просторі.
- ∞ Спільна волонтерська діяльність, участь у проєктах підтримки ЗСУ або місцевої громади як практичне втілення громадянської позиції.

Єдність виховних вимог: школа - сім'я - суспільство

Єдність виховних вимог між школою, сім'єю та суспільством є фундаментальною умовою формування цілісної особистості з україноцентричним світоглядом. У сучасних умовах, особливо згідно з принципами Нової української школи (НУШ), патріотичне

виховання не обмежується лише навчальними годинами, а потребує системного підходу, де всі три ланки працюють у синергії.

Важливо, щоб дитина бачила цілісність наративу – те, що декларується в школі, має підтримуватися вдома.

✎ Учитель стає фасилітатором, який залучає батьків та громаду до освітнього процесу, забезпечуючи відкритість.

✎ Школа розвиває та поглиблює ідентичність, закладену в родині, надаючи їй теоретичного та ціннісного наповнення.

✎ Ключовим елементом є особистість педагога, який власним патріотизмом зацікавляє учнів.

✎ Залучення учнів і їх сімей до волонтерства, краєзнавчих пошуків, участі у заходах місцевої громади.

✎ Узгодженість цілей, сім'я, школа і суспільство мають спільно розуміти, що виховують українського громадянина-патріота.

✎ Партнерська взаємодія, постійна комунікація між вчителями та батьками (щоденники, батьківські збори, спільні проекти).

✎ Системність, виховні впливи мають бути безперервними, охоплювати всі сфери діяльності учня.

✎ Створення середовища, де українська мова та культура є домінуючими та престижними.

✎ Україноцентризм формується через участь у суспільному житті, усвідомлення себе частиною українського народу. Це захист національного інтересу, де спільні зусилля школи, родини та суспільства виховують покоління, здатне розбудовувати та захищати Україну.

Співпраця з родиною в утвердженні ідентичності — це не про «батьківські збори», а про створення єдиного україноцентричного простору, де дитина почувається захищеною, впевненою та гордою за своє походження. Обов'язковим є забезпечення постійного зворотного зв'язку з родиною – інформування батьків щодо результатів формування національної ідентичності школярів з метою вироблення певних заходів щодо її покращення.

Теми індивідуальних (групових) консультацій (бесід) з батьками (очно або за допомогою Скайп/Skype):

з батьками молодших школярів

✎ «Як провести розмову із сином або донькою про любов до Батьківщини»,

✎ «Чому важливо розмовляти з дітьми українською мовою»,

- ☞ «Використання українського фольклору у вихованні дітей»,
- ☞ «Як виховувати в дітей любов до рідного краю»,
- ☞ «Як формується в сім'ї повага до батьків і старших членів сім'ї»,
- ☞ «Як виховати дітей добрими й чуйними в повсякденній турботі про наймолодших і найстарших членів сім'ї»,
- ☞ «Які доручення давати дитині»,
- ☞ «Як використовувати народну мудрість у родинному вихованні»,
- ☞ «Народні ігри в родинному дозвіллі»;
- з батьками молодших підлітків**
- ☞ «Родинні спогади у формуванні національної ідентичності підлітків»,
- ☞ «Родинні і національні традиції»,
- ☞ «Як ставитися до кризи національної ідентичності в молодших підлітків»,
- ☞ «Як викликати в дитини інтерес до української історії і культури»,
- ☞ «Як прищепити в сім'ї правила народного етикету»,
- ☞ «Які методи доцільно використовувати батькам у власній педагогічній практиці»,
- ☞ «Як розвивати в дитини творчі нахили та здібності»;
- з батьками старших підлітків**
- ☞ «Моральний зміст українських легенд і міфів»,
- ☞ «Український народний етикет у моральному становленні дітей»,
- ☞ «Про батьківський обов'язок і приклад»,
- ☞ «Як підтримати дитину»,
- ☞ «Моральний зміст українських міфів і легенд»;
- з батьками старшокласників**
- ☞ «Навчаємо любити Україну особистим прикладом»,
- ☞ «Читання в колі сім'ї та сімейні спогади»,
- ☞ «Роль українського мистецтва в житті родини»,
- ☞ «Як на власному прикладі навчити дитину працювати над собою»
- ☞ «Діалог поколінь або як долучати юнаків і юнок до одвічних цінностей» тощо.

Формування національної ідентичності школярів відбувається завдяки вивченню свого родоводу, традицій і звичаїв власної сім'ї, вихованню любові до батьків.

Залучайте батьків до участі у загальношкільних сімейних святах:

«З родини йде в життя людина», «Батько і мати – два серця гарячих», «Мій родовід», «Дорога роду», «Нехай квітує дерево родинне», «З Україною в серці» тощо;

загальношкільних сімейних конкурсах:

«Сімейна пісня», «Сімейні таланти», «Світ родинних захоплень», «Історія однієї родини» тощо;

загальношкільних заходах: «День знань», «День Незалежності України», «День захисника і захисниці України», «День української мови та писемності», «День національної єдності», «Всесвітній день здоров'я», «День Матері», «День батька», «День пам'яті та перемоги»

над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років», «День збройних сил України», «Герої не вмирають»,

виставках книжок, фото, які ілюструють становлення та розвиток української державності;

циклу Різдвяних свят (свято Андрія, Миколая, виконання колядок і щедрівок), Великодніх свят (виставки писанок, крашанок тощо).

Залучайте батьків до проєктної діяльності «Герої серед нас», «Наша допомога ЗСУ», «З Україною в серці» тощо.

Проєкти «Жива історія мого роду». Дослідження разом із батьками участі пращурів у ключових історичних подіях України. Це формує розуміння, що історія держави це історія конкретної родини.

Проєкти «Родинні реліквії». Організація виставок або онлайн-презентацій предметів (вишиванок, листів, світлин), які зберігаються вдома і є матеріальним підтвердженням ідентичності.

Педагогіка партнерства - один із ключових компонентів концепції НУШ, це рівнобічний трикутник взаємодії, що забезпечує емоційну стабільність учня, єдність виховних підходів для гармонійного розвитку та успішного засвоєння соціальних навичок. Вона ґрунтується на взаємодії, спілкуванні та співпраці між школою, учнями і батьками. Педагогіка партнерства перетворює батьків з «пасивних спостерігачів» на активних учасників освітнього життя.

Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири. Рівноправність взаємин між педагогом та родиною учня дозволяє зменшити ризик виникнення конфліктних ситуацій. А якщо суперечності все ж виникнуть, їх завжди можна розв'язати конструктивно, знайшовши компромісне рішення.

Така спільна робота дозволить виявити взаємозалежність усіх ланок освіти та взаємообумовленість виховних впливів, а також виробити спільну лінію і стратегію впровадження україноцентричних традицій у закладі освіти, на основі моральних і національних цінностей, та забезпечити принцип систематичності і диференційований підхід.

Розділ 4. МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ

Моніторинг та оцінка ефективності виховної роботи в ЗЗСО це системний процес, що передбачає безперервне спостереження, контроль і аналіз результатів для визначення якості виховного простору та його впливу на розвиток учнів. Він базується на анкетуванні, діагностиці, спостереженні та вивченні документації, спрямований на корекцію виховної діяльності.

Основні компоненти моніторингу виховної роботи:

Діагностика – оцінювання рівня вихованості, соціалізації учнів, стану виховного середовища.

Методи – електронне анкетування (учнів, батьків, учителів), спостереження, бесіди, аналіз планів роботи.

Об'єкти оцінювання – діяльність педагога-організатора, класних керівників, результативність виховних заходів, якість роботи з дітьми пільгових категорій.

Результат - коригування планів виховної роботи на основі отриманих даних, прийняття управлінських рішень для підвищення ефективності.

Основні критерії ефективності:

- ∞ Рівень вихованості – динаміка змін у поведінці та цінностях учнів.
- ∞ Професіоналізм педагогів – якість виховних заходів та методична робота.
- ∞ Якість виховного простору – сприятливий клімат у школі.
- ∞ Участь батьків – активність сім'ї у виховному процесі.
- ∞ Системний моніторинг забезпечує об'єктивність оцінювання та дозволяє вчасно реагувати на потреби учнів.

Дослідження стану та рівня сформованості національної ідентичності шкільної молоді набуває особливої актуальності, адже вирішальним етапом становлення ідентичності особистості – періодом її зміцнення та закріплення – є юнацький вік, коли темпи розвитку сягають найвищого інтелектуально-теоретичного рівня.

Особистість як суб'єкт української національної ідентичності стійко усвідомлює свою належність до української нації як творця духовно-культурних цінностей; формує на їх основі власні смислоціннісні утворення, що складають її вищий Я-образ, і реалізує його у достойному житті. У такому етико-психологічному значенні проблема національної ідентичності суголосна духовно-моральному та національно-патріотичному вихованню зростаючої особистості.

Тільки на основі сформованих базових духовно-моральних цінностей можливе виникнення й становлення національно-патріотичного виховання особистості, яке в подальшому презентуватиме як духовно-патріотична єдність національну спорідненість (ідентичність) всього українського народу.

4.1. Діагностика рівнів сформованості ідентичності: когнітивний, афективний та конативний аспекти.

Діагностика рівнів сформованості національної ідентичності це комплексний процес, який базується на дослідженні трьох основних компонентів: когнітивного (знання та усвідомлення), афективного (емоції та ставлення) та конативного (поведінка та діяльність). Найбільш вираженим у структурі зазвичай є когнітивний компонент, тоді як конативний—найменш виражений.

Нижче наведено опис діагностики кожного аспекту:

1. Когнітивний аспект (знання та уявлення)

Цей рівень оцінює обсяг знань про власну націю та усвідомлення себе як її частини. Діагностуються - знання історії, культури, традицій, державної символіки, мови, усвідомлення консолідуючих основ нації.

Показники високого рівня – розуміння підстав національної ідентичності, знання історичних подій, усвідомлення впливу національної приналежності на особисте життя.

Методи діагностики – тести знань з історії/культури, методики незакінчених речень («Я пишаюся Україною, тому що...», «Українець це...»).

2. Афективний аспект (емоційно-ціннісний)

Цей рівень діагностує емоційне ставлення людини до своєї нації та рівень прихильності до неї, почуття спорідненості, національна самоповага, солідарність, відчуття групової спільності.

Показники високого рівня – високий рівень національної самоповаги, позитивне емоційне ставлення до своєї нації, емоційна стійкість до зовнішніх впливів.

Методи діагностики – шкали самооцінки, анкети, методики (наприклад «Типи етнічної ідентичності» Г. Солдатової).

3. Конативний аспект (поведінково-діяльнісний)

Цей рівень визначає реальні дії, вчинки та готовність особистості діяти як громадянин. Діагностується - використання державної мови, включеність у національну культуру, участь у суспільному житті, дотримання традицій, готовність відстоювати інтереси нації.

Показники високого рівня – активна громадянська позиція, участь у волонтерстві/патріотичних заходах, стабільне (не ситуативне) використання державної мови.

Методи діагностики – спостереження, самозвіти про участь у діяльності, ситуативні тести, аналіз поведінкових проявів у соціальних мережах або реальному житті.

4.2. Інструментарій оцінювання

Інструментарій оцінювання сформованості національної ідентичності це комплекс діагностичних методів, спрямованих на вимірювання рівня усвідомлення особистістю своєї приналежності до українського народу, знання культури, мови, історії, а також прийняття національних цінностей.

Нижче наведено основні складові цього інструментарію, структуровані за методами та компонентами:

Методи діагностики

Анкетування та опитування: Стандартизовані онлайн або паперові анкети (наприклад, через Google Forms) для збору даних про знання історії, ставлення до державних символів та готовність діяти на благо України.

Інтерв'ю та бесіди: Індивідуальні або групові розмови для глибокого розуміння особистісних цінностей.

Фокус-групи: Використовуються для обговорення глибинних аспектів національної самосвідомості.

Методика незакінченого речення: Дозволяє виявити спонтанні реакції та справжнє ставлення до теми (наприклад, «Бути українцем — це...»).

Аналіз творчих робіт: Оцінювання малюнків, есе, творів, дослідницьких проектів учнів.

Опосередковане педагогічне спостереження: Фіксація проявів національної свідомості у повсякденній поведінці.

Приклади конкретних діагностичних інструментів

Анкета щодо впровадження національно-патріотичного виховання в освітній процес Режим доступу: <https://surl.li/ztgknn>
Метою опитування є дослідження стану впровадження національно-патріотичного виховання в освітній процес закладів освіти області та визначення рівня сформованості в учнів національної свідомості та патріотизму

Діагностика громадянської ідентичності української молоді Р.Ю. Синельникова. Режим доступу: <https://orgpsy-journal.in.ua/index.php/ojep/article/view/80> Система оцінювання дозволяє виділити високий, середній та базовий (або низький) рівні сформованості національної ідентичності

Методика Тест М. Куна та Т. Макпартленда «Хто Я?». Режим доступу: <https://surl.li/pddxak> Дана методика дає можливість інтерпретувати самоописи в термінах соціальних ролей, отримані в

дослідженні, і як особливості Я-концепції, і як складові соціальної ідентичності, різновидом якої є національна ідентичність.

Методика «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова), режим доступу: <https://surl.li/btxmpq> Методика спрямована на діагностику етнічної самосвідомості і її трансформації, одним з показників якої є зростання етнічної нетерпимості (інтолерантності). Ступінь етнічної толерантності респондента оцінюється на основі таких критеріїв: рівня «негативізму» щодо власної та інших етнічних груп, порога емоційного реагування на іноетнічне оточення, вираженості агресивних і ворожих реакцій щодо інших груп.

Методика дослідження самоставлення (В. Столін, С. Пантілеев), режим доступу: <https://surl.li/btxmpq> Методика призначена для виявлення структури самоставлення особистості, а також вираженості окремих компонентів самоставлення: закритості, самовпевненості, самокерівництва, відзеркаленого самоставлення, самоцінності, самоприйняття, прихильності до себе, внутрішньої конфліктності та самозвинувачення.

Методика вимірювання етноцентризму розроблена М.Г.Стадніковим, який спирався на визначення Д.Мацумото: «Етноцентризм – тенденція оцінювати світ за допомогою власних культурних фільтрів». Методика складається з двох опитувальників. Текст методики, спрямованої на виявлення ступеня етноцентризму українців розміщений тут: <https://surl.li/btxmpq>

Освіта це не набір навичок для ринку праці й не механічне засвоєння фактів. Це формування людини, яка здатна мислити, відчувати, творити й захищати те, що вважає істинним і прекрасним, а виховання це завжди про свободу, а свобода неможлива без внутрішньої гідності та культурного коріння.

Підсумовуючи, зазначимо, що впровадження україноцентричних традицій у виховну роботу закладів загальної середньої освіти це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів, крім того, в умовах війни – це ще і психологічний процес, де зовнішній контекст (національні символи, історія) інтегрується через внутрішні механізми особистості, що переводить україноцентричне виховання з рівня зовнішнього впливу на рівень внутрішнього саморозвитку, що є набагато більш стійкою стратегією для майбутнього.

Через систему освіти поширюються цінності та світоглядні орієнтири, які стають основою національної, громадянської та проєвропейської української ідентичностей.

Дуже важливо, щоб українська національна ідентичність не була повернутою тільки в минуле до славної історії, традицій і звичаїв. Україна творить нову історію, і важливо, щоб у змісті нових сенсів знаходилося місце розвитку національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко С. Виховання національно свідомої особистості в умовах російсько-української війни (на основі застосування нових експериментальних технологій в освітній сфері України). *Проблеми освіти*. 2022. Вип. 1 (96). С. 223–235. URL: <https://surl.li/jlgzwx>. (дата звернення 23.04.2026).
2. Бугайчук Н. В. Шляхи утвердження українських цінностей у сучасному освітньому просторі. *Педагогічний вісник*. 2026. № 1–2. С. 24–28. URL: <https://oipoppe.ed-sp.net/pedagogical-gazette/2026>. (дата звернення 15.04.2026).
3. Вакуленко О. Л. Сучасні проблеми української етнопсихології : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 111 с.
4. Журба К. О. та ін. Виховні засади утвердження української національної ідентичності : метод. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. 124 с. URL: <https://surl.li/tyibwd>. (дата звернення 15.04.2026).
5. Гора О. Методика дослідження рівня сформованості національної ідентичності студентів. *Наукові записки [Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка]*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 103. С. 90–100.
6. Енциклопедія української історії : офіц. сайт Ін-ту історії України НАН України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU>. (дата звернення 13.04.2026).
7. Журба К. О. Формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах воєнного стану: досвід експериментальної реалізації. *Вісник НАПН України*. 2023. Т. 5(1). С. 1–6. URL: <https://surl.li/umfunv>. (дата звернення 13.04.2026).
8. Навчально-методичні проблеми розробки сценаріїв реалізації конструктивних функцій етнокультури в інформаційному суспільстві : посібник / за ред. М.-Л. А. Чепи. Київ : Педагогічна думка, 2015. 80 с.
9. Офіційний сайт Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/>. (дата звернення 13.04.2026).
10. Переопилені. Системна російська політика знищення української ідентичності дітей : спец. доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини. 2024. 64 с.

11. Петровська І. Г. Розробка та психометрична перевірка опитувальника «Громадянська ідентичність». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 1. С. 70–75.
12. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві : кол. монографія / за ред. Т. А. Бевз. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 296 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/politychni_182.pdf (дата звернення 13.04.2026).
13. Синельников Р. Ю. Діагностика сформованості громадянської ідентичності української молоді. URL: <https://orgpsy-journal.in.ua/index.php/opec/article/view/80>. (дата звернення 13.04.2026).
14. Українські традиції здорового харчування : навч. посіб. / авт.-упоряд. Н. В. Бугайчук та ін. Черкаси : КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2025. 130 с. URL: <https://surl.li/yddgei>. (дата звернення 03.04.2026).
15. Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики : зб. наук. пр. / за ред. К. О. Журби, Л. В. Канішевської. Івано-Франківськ : НАЇР, 2025. 394 с.
16. Хазратова Н. В. Громадянська ідентичність у структурі особистісних ідентичностей. *Проблеми політичної психології*. 2015. Вип. 2 (16). 428 с.
17. Шевченко О. В. Національна ідентифікація у становленні Я-образу особистості : дис. канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2004. 180 с.

Видання підготовлено до друку
та віддруковано редакційно-видавничим
відділом КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
Зам. № 1821 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1